

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Niko Pepaj

Bevisvärdering i brottmål i ljuset av Balkongfallet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Professor Christian Dahlman

Termin: Period 1 VT 2023

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Metod och perspektiv	8
1.3 Material och forskningsläge	9
1.4 Syfte.....	10
1.5 Frågeställningar	10
1.6 Avgränsning	10
1.7 Disposition.....	11
2 Ramarna för bevisvärdering i brottmål.....	12
2.1 Fri bevisprövning- och bevisvärdering.....	12
2.1.1 Fri bevisföring.....	13
2.2 Rättegångens omedelbarhet.....	14
2.3 Åklagarens gärningsbeskrivning	15
2.4 Åklagarens bevisbörda	17
2.5 Oskyldighetspresumtionen	17
2.6 Notoriska fakta	18
2.7 Beviskravet utom rimligt tvivel.....	21
3 Balkongfallet.....	24
3.1 Bakgrund	24
3.2 Metod som HD presenterar	24
3.3 Hur HD tillämpar metoden i sin egen prövning	26
3.3.1 Bevisning avseende händelseförloppet före fallet från balkongen.....	28
3.3.2 Bevisning avseende händelseförloppet runt själva fallet	30
3.3.3 Målsägandens berättelse får starkt stöd av den teknisk- och rättsmedicinska bevisningen	31
3.3.4 Betydelse av den övriga vittnesbevisningen	31
3.3.5 Den skriftliga bevisningen	32
3.3.6 Sammanvägning av den bevisning som åberopats till stöd för åtalet	32
3.3.7 Gärningspersonens förklaring till händelsen, HD:s värdering av denna samt övrig bevisning	33
4 Bayes teorem	36

5	Analys	43
	Källförteckning	55

Summary

In Sweden, individuals are presumed innocent until proven guilty. To be convicted of a crime, it is also required that it is proven beyond reasonable doubt that the perpetrator acted against a penal provision. The court is entrusted with the task of determining whether the contrary has been proven or not. Based on the investigation and evidence presented for and against the specific charges, the court must evaluate whether the charge is "established beyond reasonable doubt".

The court is given some instructions through law on how this can be appropriately carried out. The instruction is primarily found in Chapter 35, Section 1 of the Code of Judicial Procedure. This legal provision states that the court must make a diligent examination of everything that has come up in the case and then decide what has been proven. The provision does not establish much more than that there is a free evaluation of evidence of the evidence that the parties have invoked in the case. However, the legislator stipulates through Chapter 35, Section 2 of the Code of Judicial Procedure that circumstances that are generally known and current Swedish law do not require any evidence. Therefore, the court has the right to use notorious facts and experiential propositions in its evaluation of evidence. Moreover, it follows from Chapter 17, Section 2 and Chapter 30, Section 2, which stipulate the so-called immediacy principle, that the decision may only be based on such material that has occurred at the main hearing.

The above paragraph presents, in principle, the exhaustive frameworks that the Swedish national law has established for the court's evaluation of evidence. What methods and theories of proof that the court should use for the evaluation of evidence to be conscientious has been left for the courts to determine. The courts in Sweden have received some guidance from the Supreme Court. This essay investigates what this guidance entails and how the courts, as well as other court jurists in criminal cases, can apply these in practice. The essay also investigates whether there exists a useful tool that judges and other court jurists can employ in their evaluation of evidence in accordance with the guidance of the Supreme Court.

Sammanfattning

I Sverige är personer oskyldiga till dess att motsatsen är bevisad. För att dömas till ansvar för brott krävs dessutom att det är bevisat bortom rimligt tvivel att gärningspersonen agerat mot ett straffbud. Det är domstolen som har bördan att avgöra ifall motsatsen är bevisad eller inte. Domstolen ska utifrån den presenterade utredning och bevisning som föreligger för och emot de specifika åtalspunkterna, bevisvärdera om åtalet är ”ställt bortom rimligt tvivel” eller ej.

Domstolen har via lag fått vissa instruktioner om hur detta lämpligen kan gå till. Instruktionen hittas främst i 35 kap. 1 § rättegångsbalken. Lagrummet stadgar att domstolen skall göra en samvetsgrann prövning av allt som förekommit målet och därefter avgöra vad som är bevisat. Lagrummet slår inte fast mycket mer än att det råder fri bevisprövning och bevisvärdering av den bevisföring som parterna åberopat i målet. Lagstiftaren stadgar emellertid genom 35 kap. 2 § rättegångsbalken att omständigheter som är allmänt veterliga och gällande svensk rätt inte kräver någon bevisning. Domstolen har alltså rätt att i sin bevisvärdering använda sig av notoriska fakta och erfarenhetssatser. Vidare följer av 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 §, som stipulerar den så kallade omedelbarhetsprincipen, att avgörandet endast får grundas på sådant material som förekommit vid huvudförhandlingen.

Stycket ovan presenterar i princip uttömmande de ramar som Sverige rikets lag byggt upp för domstolens bevisvärdering. Vilka bevismetoder och bevisteorier som domstolen ska använda sig av för att bevisvärderingen ska bli samvetsgrann har lagstiftaren lämnat till domstolarna att avgöra. Domstolarna i Sverige har fått viss vägledning från Högsta domstolen. Uppsatsen undersöker vad vägledningen innebär och hur domstolarna men även övriga domstolsjurister i brottmål kan applicera dessa i praktiken. Uppsatsen tar också reda på om det finns ett bra hjälpmedel som domare och övriga domstolsjurister kan använda sig av när de bevisvärderar i enlighet med Högsta domstolens vägledning. Uppsatsen tar också reda på om det finns ett bra hjälpmedel som domare och övriga domstolsjurister kan använda sig av när de bevisvärderar i enlighet med Högsta domstolens vägledning.

Förord

Jag vill tacka Lunds universitet, och i synnerhet Juridiska fakulteten med all dess personal för mycket lärorika och utvecklande år. Tack också till min familj och vänner för ert tålamod.

Förkortningar

EKMR	Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Rom den 4 november 1950.
HD	Högsta domstolen
NFC	National forensiskt centrum
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Regeringens proposition
RF	Regeringsform (1974:152)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Parallellt med sin studietid har författaren arbetat praktiskt med juridik och främst brottmål genom praktik och anställning på advokatbyrå. Under denna tid har författaren varit högst delaktig i arbetet med mål som avser bland annat grov organiserad brottslighet. I vissa mer allvarliga fall har författarens engagemang sträckt sig till att delta i rättegångar som ett analytiskt stöd till advokaten, om än från åhörarplats. Detta har lett till att författaren har fått djupgående insikter i mål där domstolar bedömt att beviskravet har uppfyllts, trots att författaren anser att det finns rimliga förklaringar som domstolen ignorerat.

För några månader sedan avslutade författaren sin tjänst på advokatbyrån för att i stället fokusera på sin egen juridiska firma, genom vilken han bland annat tar sig an privata försvararuppdrag. Hittills har författaren fått förtroendet i tre fall. Ett av tre fall har vunnit laga kraft efter att Hovrätten i Skåne och Blekinge ändrat tingsrättens dom till en frikännande dom. I pläderingen hänvisade författaren till det så kallade "balkongfallet". De två andra fallen är på tingsrättsnivå respektive hovrättsnivå. Fallet på tingsrättsnivå kommer innehålla krav på tuff och noggrann bevisvärdering. Förutom att få förtroende i dessa mål har författaren tre andra klienter som förmodligen väntar åtal och som gett uttryck för att de vill att han ska företräda dem i domstol.

Ovan har medfört att författaren till uppsatsen både vill och måste skriva om bevisvärdering i brottmål. Intresset ligger bland annat i att förstå varför författarens och domstolarnas slutsatser kring bevisningens styrka i vissa mål har varit som natt och dag. Men också för att bevisvärdering, särskilt i brottmål, är en av de viktigaste disciplinerna att behärska.

1.2 Metod och perspektiv

Uppsatsen skrivs utifrån den rättsdogmatiska metoden som syftar till att fastställa gällande rätt, alltså innehåller uppsatsen ett *de lege lata* (vad lagen är) perspektiv.¹ I enlighet med rättskällevärdningen² kommer uppsatsens utgångspunkt vara lagar och förarbeten. Dessa kommer att fyllas på med

¹ Jfr Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk, Femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2021, s. 48f. jfr också Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21.

² Jfr Dahlman, Christian, Rätt och rättfärdigande: en tematisk introduktion i allmän rättslära, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010, s. 23f.

tolkning och utfyllnad genom domar från Högsta domstolen, men också med praxis från tidigare instanser. För att tolka rätten kommer uppsatsen även att använda sig av doktrin från välansedda och kunniga forskare, professorer och verksamma jurister.

Uppsatsen innehåller även en rättsanalytisk metod. Denna metod syftar till att analysera rätten utifrån hur den är.³ Rätten kommer analyseras utifrån den unika bedömaren i bevisvärderingen, men kan också anses analyseras utifrån beviskravet ”bortom rimligt tvivel”, där olika rättspolitiska uppfattningar varierar beroende på vem bedömaren är. Med den unika bedömaren menas att varje individ, oaktat hur rätten ser ut och oaktat metoder från rättspraxis/doktrin, kommer att bedöma bevisfaktum olika. Detta ämnar uppsatsen visa genom att författaren till uppsatsen resonerar kring olika bevisfaktums styrka i målet NJA 2015 s. 702. Även redogörelsen av rättsfallet kommer grunda sig i en självständig analys. Att uppsatsens perspektiv är *de lege lata* innebär inte att författaren inte tänker ifrågasätta domstolars bevisvärdering, men det kommer innebära att författaren trots sitt ifrågasättande utgår ifrån att rätten tillämpas på detta sätt.

1.3 Material och forskningsläge

Framställningen vad gäller lagar kommer att grunda sig på lagtext från främst rättegångsbalken, men även EKMR kommer att beröras. Vad gäller förarbeten kommer framställningen att grunda sig i framför allt SOU 1938:44 samt NJA II 1943:1.

Framställningen vad gäller rättspraxis kommer att ha stort fokus på NJA 2015 s. 702 ”balkongfallet”. Genom denna kommer främst metoder för bevisprövningen att redas ut. Även praxis som tar sikte på bevisprövningen i smal mening, och bevisramen i större mening kommer användas för att redogöra för bevisprövningens ramar.

Den mest återkommande litteraturen är Christian Dahlmans *Beviskraft*. Anledningen till detta grundar sig dels i att han varit författarens professor i kursen: bevisvärdering, dels för att Dahlmans metod inte står i vägen för de bevisvärderingsmodeller som har haft en framträdande roll i det praktiska rättslivet och inte heller för metoden som presenteras genom det för uppsatsen centrala ”balkongfallet”. Två andra skäl till att Dahlmans litteratur kommer används flitigt är 1. Eftersom uppsatsförfattaren anser att Dahlmans metod kommer att börja användas mer flitigt i det praktiska rättslivet och 2. Eftersom de framträdande juristerna i området, i mångt och mycket, ser likadant på

³ Jfr Sandgren, rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 52 och Nääv, juridisk metodlära, s. 39.

tolkningen av lagtext knutet till bevisramen. Annan litteratur som används relativt flitigt är Per Olof Ekelöfs, Henrik Edelstams och Lars Heumans *Rättegång, fjärde häftet*. Bland den övriga litteraturen hittas bland annat Karol Nowaks *Oskuldighetspresumtionen*, Bengt Lindells *Sakfrågor och rättsfrågor*, Pär Anders Grannhags *Vittnespsykologi*, Lena Schelins *Bevisvärdering av utsagor i brottmål* och Christian Diesens *Bevisprövning i brottmål*.

1.4 Syfte

Utifrån gällande rätt och ”balkongfallet” ämnar uppsatsen att klargöra vilka processuella ramar bevisvärderingen har att förhålla sig till samt hur en bevisvärdering kan struktureras och appliceras i praktiken. Syftet med uppsatsen är vidare att förstå anledningen till att olika bedömare kan bedöma samma bevisfaktum olika. Ett ytterligare syfte med uppsatsen är att förbereda författaren inför det praktiska yrkeslivet där bevisvärderingen kan få stor betydelse för människors frihet.

1.5 Frågeställningar

För att uppfylla syftet behöver följande frågeställningar besvaras:

- Vilka ramar har lagstiftaren uppställt för den fria bevisprövningen i brottmål?
- Vilken bevisvärderingsmetod har utvecklats genom det så kallade ”balkongfallet”?
- Vilka förbiseenden är vanligast i bevisvärderingen utifrån ”Bayes teorem” och hur bör man värdera varje bevisfaktum enligt den samma i det enskilda fallet?
- Varför kommer olika bedömare fram till olika slutsatser i bevisvärderingen?

Genom att besvara frågorna ovan kommer uppsatsen ha analyserat åtminstone två sätt att bevisvärdera på i ljuset av gällande rätt.

1.6 Avgränsning

Som rubriken för uppsatsen lyder undersöks bevisvärdering i brottmål i allmänhet och ”balkongfallet” i synnerhet. Analysen av ”balkongfallet” avgränsas på så sätt att den inte fäster någon vikt vid påföljdsdelen. Givetvis kommer det inte vara möjligt för uppsatsen att beakta samtliga bevisteorier och bevismetoder som finns. I stället kommer uppsatsen att fokusera på den bevisvärderingsmetod som utvecklats genom ”balkongfallet”. Den andra

bevisvärderingsmetoden som uppsatsen fokuserar på är ”Bayes teorem”. Det bör dock påpekas att redogörelsen över ”Bayes Teorem” förenklats något inom ramen för ett examensarbete. Slutligen ska anföras att samtliga avsnitt i kapitel två hade kunnat redogöras för mer grundligt. Fokus har emellertid legat på att vara så träffsäker som möjligt, också i ljuset av ett examensarbete likt detta.

1.7 Disposition

Uppsatsens består av fem kapitel. I kapitel två behandlas ramarna över bevisvärderingen i brottmål. Allt från den fria bevisföringens princip till beviskravet utom rimligt tvivel redogörs för. Tanken med kapitel två är att redogöra för de mest centrala delarna för bevisprövningen i brottmål. Kapitel två besvarar dessutom uppsatsens första frågeställning.

I kapitel tre behandlas det för uppsatsen centrala ”balkongfallet. I kapitlet återfinns bakgrunden till fallet, den bevisvärderingsmetod som målet presenterar, vilken styrka olika bevisfaktum kan ha med mera. Tanken med kapitel tre är att redogöra för bevisvärderingen i det enskilda fallet. Kapitel tre besvarar uppsatsens andra frågeställning.

I kapitel fyra behandlas en annan bevisvärderingsmetod, den så kallade ”Bayes teorem”. Metoden som används flitigt bland annat inom forensisk bevisning motsäger inte bevisvärderingsmetoden från ”balkongfallet”. Tanken med kapitel fyra är att redogöra för ett hjälpmedel till bevisvärderingen. Kapitel fyra besvarar särskilt uppsatsens tredje frågeställning men också uppsatsens sista frågeställning.

I uppsatsens sista kapitel, kapitel fem, analyseras redogörelsen i kapitel två-fyra. Analysen fäster emellertid särskild vikt vid kapitel tre och delvis även kapitel fyra. I analysen knyts säcken ihop och samtliga frågeställningar besvaras.

2 Ramarna för bevisvärdering i brottmål

2.1 Fri bevisprövning- och bevisvärdering

35 kap. 1 § RB stadgar att rätten ”efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat”. Bevisrätten bygger på principen om fri bevisprövning⁴ och bevisföring.⁵

Att bevisrätten bygger på principen om fri bevisprövning innebär att rätten inte är bunden av legala regler och heller inte begränsad av vissa kunskapskällor vid bedömningen av bevisningen i ett fall. I stället ska rätten efter ”samvetsgrann prövning” avgöra vad som är bevisat i målet. Detta med hjälp av allt som framkommit i målet och även om omständigheten inte faller under lagens angivna bevismedel.⁶

I NJA 2015 s 702 (vilken redogörs för i kapitel 3 och analyseras i kapitel 5), slår Högsta domstolen fast att endast logiska och giltiga skäl får påverka bedömningen. Analysen ska dessutom vara grundad på objektiva fakta och genomföras på ett organiserat sätt.

Dahlman förklarar fri bevisprövning som att det inte finns några specifika riktlinjer i rättskällorna för hur domstolen ska bedöma olika bevisfakta. Rättegångsbalken ger alltså inga tydliga instruktioner om hur bevisvärderingen ska gå till, och Högsta domstolens domar i bevisfrågor är i regel inte bindande för underrätterna, men även fast att domarna inte är bindande är de normerande.⁷

Högsta domstolen har slagit fast att parterna normalt sett kan åberopa relevant bevisning även om bevisningen inte har samlats in enligt föreskriven ordning eller om dess ursprung är oklart.⁸ I ett senare rättsfall har Högsta domstolen⁹ tydliggjort att den fria bevisföringen (och även bevisprövningen) på sin höjd¹⁰

⁴ Även kallat fri bevisvärdering, jfr Dahlman, Christian, *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*, Upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 2018, s. 59.

⁵ Se NJA II 1943:1, s. 444 och SOU 1938:44, s. 377.

⁶ Se NJA II 1943:1, s. 444–445 och SOU 1938:44, s. 377.

⁷ Jfr Dahlman, *Beviskraft*, s. 59. Dahlman hänvisar också till Eklund, Hans & Lindell, Bengt, *Straffprocessen*, 1. uppl., Iustus, Uppsala, 2005, s. 416 f. och Westberg, Peter, *Rättssäkerheten i brottmål: ifrågasatt av Justitiekanslern*, Lunds domarakademi, Lund, 2007, s. 173, 176.

⁸ Se NJA 2003 s. 323, NJA II 1943:1, s. 444–445 och SOU 1938:44, s. 377.

⁹ Se NJA 2011 s. 638.

¹⁰ Jfr NJA 2011 s. 638, p. 24 ”Bara som rent undantag – närmast då uppgifter har skaffats fram i strid med ett absolut förbud som det i Europakonventionens artikel 3 – **kan det finnas anledning att överväga** om beviset över huvud taget får läggas till grund för en fällande brottmålsdom”. Se dock Europadomstolens domar i *Jalloh mot Tyskland*, dom den 11 juli 2006) och

kommer vika för bevisning som inhämtats genom otillbörliga medel i strid med artikel 3 EKMR – förbudet mot tortyr. I ljuset av vad som slagits fast i förarbetena till 35 kap. 1 § RB¹¹ och oaktat artikelns karaktär, skulle bevisningen beroende på dess karaktär möjligen inte utgöra ett hinder mot att de förs fram och prövas. En annan sak är att bevisvärdet skulle påverkas.¹² Fallen illustrerar trots detta, genom att tortyr möjligen är taket för bevisanskaffningen, mycket väl hur fri 35 kap. 1 § RB är tänkt att vara.

Den fria bevisprövningens princip innebär emellertid inte att rätten är fri att göra hur den vill, tvärtom har rätten vissa ramar att förhålla sig inom. Rätten eller domaren kan exempelvis inte basera sin övertygelse på en rent subjektiv uppfattning eller totalintrycket av materialet, utan måste i stället ha objektiva grundade skäl för sin bedömning. Vidare måste domaren i domskälen klargöra de grunder på vilka han eller hon stöder sin övertygelse. Vidare följer att domaren i regel, enligt omedelbarhetsprincipen, inte kan söka information utanför rättegången, men som kommer framgå i avsnitt 2.6 kan domaren ta hänsyn till omständigheter som är allmänt veterliga.¹³ Högsta domstolen har också i ett färskt rättsfall återigen cementerat vad som redan framgått genom det så kallade ”balkongfallet”, nämligen att den fria bevisprövningen innehåller krav på att endast rationella skäl får inverka på bedömningen, att bevisvärderingen ska vara objektiva grundad och lägger dessutom till att den ska utföras strukturerat. Varför bevisprövningen inte är helt överlämnad åt domstolens skönsmässiga bedömning.¹⁴

2.1.1 Fri bevisföring

Vad i stället gäller fri bevisföring kan, i ljuset av vad som presenterats om den fria bevisprövningen, förklaras som att bevisfakta av alla slag får läggas fram.¹⁵ Det råder således ingen begränsning vad avser vilken bevisning som får läggas fram.¹⁶ En annan sak är att bevisning kan komma att avvisas enligt 35 kap. 7 § RB.

Othman mot Storbritannien, dom den 9 maj 2012.

¹¹ ”Detta innebär såväl att någon begränsning ej uppställs i fråga om de kunskapskällor som får användas för sanningens utletande, som och att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler”, se SOU 1938:44, s. 377.

¹² Jfr exempelvis ”Encro-Chat” bevisning som dels innehöll frågetecken kring inhämtanden, dels brister i materialet. Bevisningen skulle beaktas med stor försiktighet, se bland annat Svea hovrätts dom i mål nr B 3203–21.

¹³ Se NJA II 1943:1. s. 445 och SOU 1938:44, s. 378–379.

¹⁴ Se NJA 2015 s. 702 och NJA 2022 s. 675.

¹⁵ Enligt 35 kap. 6 § RB är parterna som svarar för bevisföringen, innebärandes att rättens bevisprövning kommer grunda sig på bevis som parterna lagt fram till domstolen.

¹⁶ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 59 och Ekelöf, Per Olof (2010). Rättegång H. 4 / Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam, Lars Heuman. Johanneshov: TPB, s. 34.

2.2 Rättegångens omedelbarhet

Av 35 kap. 8 § RB framgår att bevis skall upptas då huvudförhandling hålls. Regeln är ett uttryck för principen om bevisomedelbarhet. Processlagberedning anförde att bevisupptagning endast i undantagsfall kan ske utom huvudförhandling.¹⁷ Vidare följer av 30 kap. 2 § RB att dom får grundas enbart på vad som förekommit vid huvudförhandlingen. Båda paragraferna är uttryck för den processuella grundsatsen om rättegångens omedelbarhet.¹⁸ Dessa innebär att rätten inte får beakta annat material än det som förekommit vid huvudförhandlingen.¹⁹

Att rätten inte får beakta annat material än det som förekommit vid huvudförhandlingen, förklarar Dahlman genom ett exempel där domstolen inte får ta hänsyn till någon omständighet som har framkommit under polisutredningen om åklagaren inte presenterat i bevisningen vid huvudförhandlingen.²⁰

Ekelöf med flera är inne på samma linje och klarlägger att omedelbarhetsprincipen, vas avser bevisningen, innebär att rätten endast får grunda sin dom på det processmaterial som lagts fram vid huvudförhandlingen. Därtill att domstolen i princip inte får grunda sin dom på förundersökningsmaterial som inte omnämns eller hänvisas till under huvudförhandlingen.²¹ Vidare menas att lagstiftaren genom regeln i 30:2 RB velat säkerställa koncentrationen av bevismaterialet till huvudförhandlingen och på så sätt skapa goda förutsättningar för en värdering av hela materialet i ett sammanhang.²²

Ekelöf med flera menar vidare att det har stor betydelse för bevisvärderingen att rätten har en möjlighet att göra en helhetsbedömning av bevisningen. Författarna är dock noga med att markera att detta inte innebär att bevisvärderingen ska starta med en helhetsbedömning och att helhetsbedömningen i stället bör ske efter att bevisningen först strukturerats och varje bevis värderats för sig.²³

Av ovan kan rättegångens omedelbarhet inte innebära annat än att endast bevisning som under huvudförhandlingen förts fram och presenterats av parterna får prövas av domstolen. Att det finns vissa begränsade

¹⁷ Se NJA II 1943:1, s. 452. Jfr dock 36 kap. 19 § RB.

¹⁸ Se NJA II 1943:1, s. 452.

¹⁹ Se NJA 2015 s. 702, p. 19.

²⁰ Jfr Dahlman, *Beviskraft*, s. 51.

²¹ Se också NJA 2015 s. 702.

²² Jfr Ekelöf, *Rättegång H. 4*, s. 27–28.

²³ Jfr Ekelöf, *Rättegång H. 4*, s. 28 och fotnot nummer 66.

undantagssituationer som inte är relevanta för denna uppsats är en annan diskussion.

2.3 Åklagarens gärningsbeskrivning

Av grundläggande betydelse för domstolens bevisprövning är åklagarens gärningsbeskrivning som också utgör det övergripande bevistemat i en brottmålsrättegång.²⁴ Gärningsbeskrivningen anges av åklagaren i stämningsansökan och innehåller uppgifter om den brottsliga gärningen med uppgift om tid, plats och de övriga omständigheter som behövs för gärningens kännetecknande samt de bestämmelser som åklagaren menar är tillämpliga för den brottsliga gärningen.²⁵ Det är också denna gärningsbeskrivning som domstolen sedan är bunden av genom att domstolen inte får döma den tilltalade för ett handlande som inte ingår i gärningsbeskrivningen.²⁶ Av 30:3 RB framgår dock att rätten inte är bunden av åklagarens hänvisning till brottsrubricering eller tillämpligt lagrum.²⁷

Att åklagaren ska ange omständigheter som är tillräckliga för gärningens kännetecknande ska tolkas som att gärningsbeskrivningen bör täcka de rekvisit som karakteriserar gärningen som brottslig.²⁸ Såväl objektiva som subjektiva rekvisit ska anges i gärningsbeskrivningen.²⁹ Påståenden beträffande gärningen som inte kan utläsas av gärningsbeskrivningen får inte läggas till grund för en fällande dom. Vidare bör gärningsbeskrivningen ses i ljuset av det lagrum som åklagaren angett.³⁰

Vad gäller åklagarens precisering av tid och plats är praxis relativt generös. Högsta domstolen har exempelvis godtagit att gärningsbeskrivningar inte behöver innehålla exakt datum så länge åtminstone någon tidsperiod anges. I NJA 1991 s. 83 godkände HD en gärningsbeskrivning som avsåg upprepade våldtäkter med ett tidsintervall om tre år.

Exakt hur preciserad en gärningsbeskrivning ska vara går inte att säga, av betydelse är dock att gärningsbeskrivningen bör vara så tydligt formulerad att det inte finns utrymme för klart överraskande moment. Gärningsbeskrivningen bör, enligt rätten till rättvis rättegång i artikel 6 EKMR, heller inte vara så otydlig att den föranleder att tilltalad inte kan försvara sig. Problematiken kring gärningsbeskrivningens utformning ska

²⁴ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 53.

²⁵ Se 45 kap. 4 § 1 3 p. RB. Observera att gärningsbeskrivningen kan justeras och utvidgas under vissa förutsättningar, se 45 kap. 5 § RB.

²⁶ Se 30 kap. 3 § RB.

²⁷ Se också NJA 2003 s. 486.

²⁸ Se NJA 2003 s. 486 och NJA 2005 s. 405.

²⁹ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 53.

³⁰ Se NJA 2015 s. 405.

belysas genom två rättsfall. Högsta domstolen har i NJA 2003 s. 486 haft att avgöra ifall hovrätten gjort rätt när de dömt gärningsmannen till grov våldtäkt trots att den försvarande omständighet som legat till grund för hovrättens bedömning inte av åklagare och målsägandebiträdet inte åberopats tillräckligt konkret. I NJA 2015 s. 405 har Högsta domstolen dock ansett att gärningsbeskrivning som avsett stöld genom formuleringen ”har stulit varor” kan utläsas även som försök till den samma. Precis som den skiljaktiga domaren i domen slog fast går det genom vanlig läsning inte att tolka ”stulit varor” till ”försökt stjäla varor”. En majoritet i HD ansåg dock att en fullbordad stöld föregås av ett påbörjat utförande, vilket i kombination med att gärningspåståendet innefattat att det förelegat en fara för stöldbrottet skulle fullbordas, föranleder att gärningsbeskrivningen låtit sig tolkats även så att den omfattat försök till stöld.

Gärningsbeskrivningen är alldeles för komplex för att behandla utförligare i denna uppsats. Den är dock en mycket viktig bult i bevisvärderingshänseende³¹ genom att den utgör ramen för brottmålsprocessen.

Ett exempel på varför gärningsbeskrivningen är viktig i bevisvärderingshänseende grundar sig i att den utgör det övergripande bevisemat genom att den innehåller uppgifter om den brottsliga gärningen.³² Ju mer ospecificerad en gärningsbeskrivning (bevistema) är, desto mindre behöver åklagaren också bevisa. Om åklagaren exempelvis i bevisemat anger att en gärningsperson ska dömas för narkotikabrott på grund av att han överlätit narkotika ”i Skåne någon gång mellan den 24 maj och 6 juni 2023”, behöver åklagaren bevisa att gärningspersonen till exempel varit i Skåne den aktuella tidsperioden, men inte exakt plats för var narkotikan skulle ha överlåtits. Detta kan i sin tur medföra motbevisningssvårigheter för gärningspersonen som kanske varit i Skåne de flesta av dagarna.³³

En annan gärningsbeskrivning kan vara formulerad ”A ska dömas för misshandel eftersom han uppsåtligen den 24 maj 2023, med slag och sparkar, tillfogat B skador i form av utslagna tänder”. Som vi kommer se i avsnittet nedan ska varje omständighet bevisas. Att varje omständighet ska bevisas innebär också att gärningsbeskrivningen går att bryta ner till mindre beståndsdelar i form av flera objektiva och ett eller flera subjektiva rekvisit för ett visst lagrum, som samtliga måste bevisvärderas. Gärningsbeskrivningen och bevisemat sätter där med ramen för såväl bevisföringen som bevisprövningen.

³¹ Det ligger i sakens natur att den är viktig i processuellt hänseende.

³² Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 53.

³³ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 54.

2.4 Åklagarens bevisbörda

Som ovan anförts sätter åklagaren den yttersta ramen för bevisningen genom sin gärningsbeskrivning. Tidigare har också anförts att det är parterna som ansvarar för bevisningen.

I brottmål är det åklagaren³⁴ som bär bevisbördan.³⁵ Bevisbördan innebär att åklagaren måste lägga fram bevisning för samtliga omständigheter som måste föreligga för att tilltalad skall kunna fällas till ansvar för brottet.³⁶ Åklagaren har alltså bevisbördan för såväl objektiva som subjektiva rekvisit. Åklagarens bevisbörda omfattar också invändningar som inte är så orimliga att de kan lämnas utan avseende³⁷ samt att det föreligger en eller flera försvårande omständigheter som föranleder att brottet är att bedöma som grovt.³⁸ Åklagaren har uppfyllt sin bevisbörda i samband med att hen fört fram så mycket bevisning att det uppfyller beviskravet ”bortom rimligt tvivel”. Om åklagaren uppfyller sin bevisbörda växlar bevisbördan över till tilltalad som i sin tur måste lägga fram motbevisning i sådan grad att beviskravet utom rimligt tvivel inte länge är uppfyllt. Lyckas åklagaren uppfylla sin bevisbörda samtidigt som tilltalad misslyckas att föra fram tillräckligt stark motbevisning, kommer åtalet mot tilltalad bifallas.³⁹

2.5 Oskyldighetspresumtionen

Enligt Artikel 6 EKMR har var och en rätt till en rättvis rättegång. I artikel 6.2 stadgas följande.

”Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts”.

³⁴ Ibland även målsäganden eller bara målsäganden.

³⁵ Se SOU 1938:44 s. 379 och NJA 2015 s. 702. Att bevisbördan vilar på åklagaren kan också sägas framgå direkt av lag genom stagandet av artikel 6 EKMR och oskyldighetspresumtionen. Jfr också Dahlman, Beviskraft, s. 64 och Nowak, Karol, Oskyldighetspresumtionen, Norstedts Juridik, Stockholm, 2003 [cit. Nowak, Oskyldighetspresumtionen], s. 32 f. Uppsatsen presenterar fakta om bevisprövning generellt, den kan dock i förbifarten noteras att det i Europadomstolens praxis finns vissa undantag från principen om åklagarens bevisbörda, Europadomstolen har slagit fast att presumtioner, både faktiska och juridiska, kan accepteras så länge de förblir inom rimliga ramar, se Salabiaku mot Frankrike, dom den 7 oktober 1988 och Pham Hoang mot Frankrike, dom den 25 september 1992.

³⁶ Se SOU 1938:44 s. 379.

³⁷ Det skulle till exempel kunna röra sig om en nödvärnsinvändning eller en alternativ berättelse om händelseförloppet, se till exempel NJA 1980 s. 606.

³⁸ Se RH 2014:32. Se också NJA 2003 s. 486.

³⁹ Se bland annat NJA 2015 s. 702.

Stycket ovan är ett uttryck för den så kallade oskyldighetspresumtionen. Oskyldighetspresumtionen innehåller flera moment, ett sådant moment är att den som står som tilltalad för brott anses oskyldig fram till dess att rätten efter sin bevisvärdering funnit hen vara skyldig.⁴⁰ Ett annat moment är exempelvis rätten för tilltalad att vara tyst och rätten att inte belasta sig själva.⁴¹

Oskyldighetspresumtionens betydelse i bevishänseende visas inte minst genom ett avgörande från Europadomstolen där bevisbördan hade växlat över på tilltalad för tidigt.⁴² Europadomstolen slog fast att det förvisso står den nationella domstolen fritt att värdera bevisningen, men att den nationella domstolen genom att lägga en förklaringsbörda för tidigt på tilltalad gjort det i strid med oskyldighetspresumtionen. Även om det är upp till de nationella domstolarna att bedöma hur bevisfakta av olika slag ska bedömas, illustrerar fallet tydligt att bevisrätten genom artikel 6 EKMR har vissa rättsliga ramar som den måste hålla sig till.⁴³

Enligt författaren till denna uppsats måste dessa ramar inkludera 1. Oskyldighetspresumtionen genom att bevisningen måste starta från att den tilltalade anses och är: oskyldig, och 2. Beviskravet för en fällande dom genom att den totala bevisningen måste vara av viss kraft. Att oskyldighetspresumtionen innehåller två ramar motiveras av att Europadomstolen annars aldrig kunnat avgöra om förklaringsbördan skiftat för tidigt eller ej. De två ramarna som beskrivs ovan kan också liknas vid ett glas där glasets botten representerar oskyldighetspresumtionen och toppen på glaset representerar beviskravet i brottmål – endast om vattnet når toppen på glaset kan bevisbördan flyttas över till tilltalad eller uppfyllas om tilltalad inte har något vettigt att tillföra. Det är oerhört viktigt att vi i bevisvärderingen startar från en ”botten”, då om vi inte gör detta tydligt kommer volymen på glaset skilja på ett sätt som inte bör vara acceptabelt i den fria bevisprövningen. I den bevisrättsliga litteraturen har oskyldighetspresumtionen i brottmål kommit att benämnas bland annat för ”ursprungssannolikhet i brottmål”. Ursprungssannolikheten diskuteras närmre i kapitel 4.

2.6 Notoriska fakta

Tidigare i uppsatsen har det framgått att rätten ska göra en bevisvärdering utifrån det som åberopats som bevisning och att domen ska grundas på vad som presenterats under huvudförhandlingen. Av 35 kap. 2 § 1 RB framgår

⁴⁰ Se NJA 2012 s. 940 p. 11.

⁴¹ Jfr Nowak, Oskyldighetspresumtionen s. 195f.

⁴² Se Telfner mot Österrike, dom den 20 mars 2001.

⁴³ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 64.

emellertid att ”omständighet, som är allmänt veterlig, kräves icke bevis” – ett undantag från bevisbördan, oaktat vem den ligger på, är genom paragrafen för handen. Vidare utgör notoriska fakta undantag från omedelbarhetsprincipen genom att rätten får grunda sin dom på notoriska omständigheter, även om de inte nämnts vid huvudförhandlingen.⁴⁴

Förevarande paragraf fortsätter i sitt andra stycke med att stadga principen om ”jura novit curia”, det vill säga ”domaren känner rätten”. Detta genom att markera att svensk rätt inte behöver föras bevisning om.

Processlagberedningen angav att ”allmänt veterlig omständighet” ska förstås som notorisk omständighet.⁴⁵ Med notoriska omständigheter⁴⁶ avses omständigheter i form av erfarenhetssatser och fakta. Omständigheterna behöver inte föras i bevisning under förutsättning att de faller inom området för allmänbildning och domarens livserfarenhet. Om notoriska fakta avviker från området för allmänbildning och livserfarenhet bör domaren inte lita på endast sin sakkunskap.⁴⁷ Såväl bevisfakta som hjälpfakta kan utgöra en notorisk omständighet.⁴⁸

Enligt Dahlman ska allmänna erfarenhetssatser tolkas som omständigheter som är generella och allmänt kända.⁴⁹ Enligt Ekelöf med flera utgörs en erfarenhetssats av ett påstående om sambandet mellan två fenomen, där påståendet är generellt eller allmängiltigt för dessa.⁵⁰ Enligt Lindell ska vaga erfarenhetssatser som har karaktären av ogrundade generaliseringar eller fördomar inte få påverka bevisvärderingen.⁵¹

För att förklara vad omständigheter som är generella och allmänt kända innebär, anger Dahlman som exempel att vi befinner oss i en situation där bevisemat är att gärningsmannens bil har en viss färg, till exempel blå, och ett ögonvittne (bevismedel) uppger att gärningspersonen flydde från brottsplatsen i en blå bil. Om det vid tiden för gärningstillfället varit mörkt på platsen kan domaren genom sin allmänbildning förstå att bevismedlet är svagare än om det varit ljust på platsen, detta då sikten typiskt sätt är sämre ju mörkare det är utomhus. Förmodligen menar Dahlman också att den

⁴⁴ Jfr Ekelöf, Rättegång H. 4, s. 58.

⁴⁵ Se NJA II 1943:1 s. 446.

⁴⁶ Av SOU 1948:44 s. 379 framgår att notoriska omständigheter i viss omfattning även bör jämföras med vad domaren under sin ämbetsutövning omedelbart iakttagit.

⁴⁷ Se NJA II 1943:1 s. 445–446

⁴⁸ Jfr Ekelöf, Rättegång H. 4, s. 58.

⁴⁹ Ibid. s. 51.

⁵⁰ Ibid. s. 15.

⁵¹ se Lindell, Bengt, Sakfrågor och rättsfrågor: en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt = [Matters of fact and matters of law] : [a study of borderlines, differences and relationships between fact and law], Iustus, Diss. Uppsala : Univ.,Uppsala, 1987, s. 223.

omständigheten att bilen är blå också föranleder att bevismedlet blir svagare. Detta då färgen blå typiskt sätt är en mörk färg som blir svårare att identifiera i mörker. Dahlman menar att parterna i en rättegång, för en situation likt ovan, inte behöver åberopa en synexpert, i stället kan domstolen utifrån 35 kap. 2 § RB avgöra vilken tyngd bevismedlet ska ha i den specifika situationen.⁵²

Dahlman hänvisar också till ett rättsfall där en omständighet och domstolens allmänna erfarenhetssatser blev helt avgörande för utgången i målet. I fallet hade gärningspersonen åtalats för att ha gjort sig skyldig till vårdslöshet i trafik. Enligt åklagarens gärningsbeskrivning hade gärningspersonen varit vårdslös då han somnat framför ratten medan han framfört ett fordon på en specifik väg och därigenom kolliderat med ett annat fordon. Åklagaren menade att det inte går att somna utan att först uppvisa trötthetssymptom och att gärningspersonen när han uppvisat dessa symptom borde ha stannat sitt fordon. Gärningspersonen menade dock att han inte alls visat några trötthetssymptom inför att han somnat och att han därför inte heller varit vårdslös. Åklagaren presenterade ingen bevisning för omständigheten ”om somnat vid ratten, så har trötthetssymptom uppvisats innan insomningen”. Åklagaren menade att det är ett välkänt faktum att människor visar trötthetssymptom innan de somnar och att omständigheten ska betraktas som en allmän erfarenhetssats.⁵³

Tingsrätten menade att det inte går att klassificera att människor alltid upplever trötthetssymptom före insomning som en allmän erfarenhetssats och då det saknades bevisningen om omständigheten ogillades åtalet.⁵⁴

Hovrätten dömde, med ändring av tingsrättens dom, emellertid gärningspersonen till ansvar för brott – särskilt med motiveringen att ”det får anses ytterst osannolikt att en bilförare somnar vid ratten utan att dessförinnan ha känt några trötthetssymptom”.⁵⁵

Ovannämnda rättsfall belyser enligt uppsatsförfattaren flera punkter, en viktig punkt är att allmänna erfarenhetssatser kan vara problematisk i ljuset av vad som enligt 35:1 och 2 RB ska åberopas som bevisning för att omständigheten ska kunna bevisvärderas av domstolen. Med ovan angiven redogörelse för handen bör vi kunna utgå ifrån att omständigheter som rör bakgrundsinformation om hur världen typiskt sätt fungerar ska ligga under 35:2 1 RB, så länge bakgrundsinformation är ytterst sannolik. Detta skulle föranleda att relativt träffsäkra omständigheter såsom att dagen i Skåne är ljus och natten är mörk, att det är halt på isbanor etcetera ligger under 35:2

⁵² Jfr Dahlman, *Beviskraft*, s. 51–52.

⁵³ Jfr Dahlman, *Beviskraft*, s. 52 och Svea hovrätt dom i mål nr B 11529–14.

⁵⁴ Jfr Norrtälje tingsrätt dom i mål nr B 1110–14, s. 4.

⁵⁵ Jfr Svea hovrätt dom i mål nr B 11529–14.

RB. Likaså bör att ett fall från en balkong på några meters höjd typiskt sätt innebära en viss effekt så länge effekten är i form av en skada, men mer osäkert hur det förhåller sig om åklagaren i ett visst fall skulle påstå att effekten är förenat med död.

Allmänna erfarenhetssatser bör enligt uppsatsförfattaren kunna summeras som att ju lägre sannolikheten är från 99,99% för en viss omständighet, desto större är sannolikheten att bevisning om omständigheten behöver presenteras. Detta oaktat dess beskaffenhet som bakgrundsinformation om världen. Om gränsen går vid 50 %, 13 % eller någon annan procent är mer oklart.

2.7 Beviskravet utom rimligt tvivel

I svensk straffrätt förhåller vi oss till beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel”.⁵⁶ För att en gärningsperson ska dömas till ansvar krävs att det utifrån en objektiv måttstock är ställt bortom rimligt tvivel att gärningspersonen agerat i enlighet med ett straffbud. Den objektiva måttstocken innebär dels att varje bevis provas enskilt innan det vägs samman, dels att man testar alternativa händelseförlopp/hypoteser.⁵⁷ Beviskravet är ett mycket strängt beviskrav⁵⁸ och som tidigare anförts är det åklagaren som bär bevisbördan och ska uppfylla beviskravet, vilket brukar uttryckas med principen ”in dubio pro reo”; i tveksamma fall till förmån för den tilltalade.⁵⁹ Principen och det stränga beviskravet motiveras av att en rättsstat inte accepterar att oskyldiga fälls i brottmål.⁶⁰

Vad begreppet ”bortom rimligt tvivel” exakt betyder är det omöjligt att fastställa, men viss vägledning ska försöka anges.

Enligt det tidigare justitierådet Gregow ska beviskravet förstås som att det ”praktiskt sett ska framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig”.⁶¹ Gregow menar att viss osäkerhet alltid finns när bevis i rättsliga sammanhang bedöms. Trots att bevisningen kan tyckas vara säker och övertygande, finns det alltid en liten risk att den inte avspeglar verkligheten helt korrekt. Det kan bero på oförutsedda omständigheter som inte rimligtvis kunde ha tagits i

⁵⁶ Se NJA 1980 s. 725. Det kan tilläggas att beviskravet inte ska differentieras beroende på målets beskaffenhet, se NJA 2009 s. 447. Vad gäller nödvärnsinvändningar från tilltalad eller liknande omständigheter har åklagaren dock en bevislättning, se NJA 2019 s. 347.

⁵⁷ Se NJA 2015 s. 702 ”Balkongfallet” och Högsta domstolens dom i mål nr B 5952–21 ”Busshållplatsmordet” eller ”Märstamordet”, jfr också

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, 2 uppl, Norstedts Juridik, Stockholm 2015, s. 197f.

⁵⁸ Jfr Gregow, Torkel, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och Bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, SvJT 1996 s. 509.

⁵⁹ Jfr Ekelöf med flera, *Rättegång H. 4*, s. 150.

⁶⁰ Jfr Nowak, *Oskyldighetspresumtionen*, s. 33.

⁶¹ Jfr Gregow, SvJT 1996 s. 510.; se också formuleringen i NJA 1998 s. 204 ”inte helt kunna uteslutas att bandet inte visar vad som verkligen har hänt”

beaktande. Som exempel ges när bevisvärderingen baseras på vittnesmål eller uttalanden från målsäganden i frågor som rör mänskliga relationer. Trots att dessa uttalanden kan framstå som övertygande och trovärdiga för en domare, kan det finnas omständigheter som gör att situationen i själva verket är annorlunda. Gregow poängterar att den reservationen som beviskravet innehåller, på inga sätt berättigar att en domstol tar en risk i fråga om bevisvärderingen, även om risktagningen inte är särskilt stor.⁶² Även om bevisningen är stark ska domstolen alltid vara medveten och vaken på möjligheterna att den kan vara missvisande och agera försiktigt. Att domstolen ska agera försiktigt har sin grund i att beviskravet i brottmål ska vara strängt. Gregow menar att beviskravet är strängt för att oskyldiga inte ska fällas till ansvar, och att priset för att skydda oskyldiga ofrånkomligt kommer leda till att ett visst antal skyldiga personer kommer kunna gå fria.⁶³

Vidare har Dahlman introducerat ett ramverk till beviskravet innehållandes ett dubbelt krav som innebär att utredningen av omständigheterna i målet som föreligger ska ge tillräckligt stöd åt gärningsbeskrivningen eller bevis temat samtidigt som utredningen är tillräcklig. Dahlman försöker vara mer tydlig än vad Gregow är och presenterar sannolikhetsgrader till beviskravets dubbla krav. Det första kravet uppfylls om stödet motsvarar en sannolikhetsgrad om cirka 98 %. Det andra kravet, det vill säga kravet på tillräcklig utredning, delas upp i två delar. Utredningen ska vara tillräckligt fullständig och uppfylla en sannolikhetsgrad om cirka 98 %, utredningen ska också vara tillräckligt robust och motsvara en sannolikhetsgrad om cirka 95 %. Dahlman menar att ju mindre stöd en rättsordning kräver för att beviskravet ska anses uppfyllt, desto fler oskyldiga kommer dömas till ansvar för brott de inte begått och vice versa.⁶⁴

Till detta kan också anföras att framstående jurister såsom Christian Diesen⁶⁵ och Göran Lambertz⁶⁶ ansett att beviskravet i brottmål motsvarar en sannolikhetsgrad om 98 %.

Siffrorna som presenteras ovan är inget som bekräftats av vare sig lagstiftare eller Högsta domstolen.⁶⁷ Siffrorna är i stället ett uttryck för den rättspolitiska uppfattning som dessa herrar hade vid tiden då de gav ut sina böcker. Sett i ljuset av att termer såsom ”praktiskt sett framstå som uteslutet”, ”bortom

⁶² Jfr Gregow, SvJT 1996 s. 510.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Dahlman illustrerar genom en graf vilken effekt det tillräckliga stödet kan ha på separationen mellan distributionen av skyldiga och oskyldiga.

⁶⁵ Jfr Diesen, Bevisprövning i brottmål, s. 146.

⁶⁶ Jfr Lambertz, Göran, ”Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål”, SvJT 2009 s. 1.

⁶⁷ Helt klart är emellertid att Högsta domstolen slagit fast att om det står klart att en av två åtalade begått ett brott men det inte går att säga säkert vem av dem som utfört det, är det inte ställt bortom rimligt tvivel att en av dem utfört gärningen, se NJA 1986 s. 802. Tydligare vägledning bör vara svår att hitta, jfr Ekelöf med flera, Rättegång H. 4, s. 153.

rimligt tvivel”, ”reservation för rimligt tvivel berättigar inte att domstol tar risker i bevisvärderingen, även om risktagningen inte är särskilt stor” och så vidare, verkar dock finnas fog för en sannolikhetsgrad om 98 %. Att vi anses vara en demokratisk rättsstat gör inte saken mindre rimlig.⁶⁸

⁶⁸ Jfr Regeringsformen (1974:152).

3 Balkongfallet

3.1 Bakgrund

Balkongfallet berör en sorglig händelse involverande ett "yngre" gift par. Parets relation hade präglats av tidigare incidenter av konflikter och potentiell misshandel. En lördagskväll uppstod en dispyt mellan makarna som senare under natten fick ett tragiskt slut genom att kvinnan låg halvdöd på marken, sju våningar nedanför parets balkong. Kvinnan överlevde och mannen åtalades för försök till mord. Väl i HD utvidgar åklagaren gärningsbeskrivningen till att även avse misshandel som ska ha inträffat före försöket att beröva henne livet genom att på något sätt slänga ner henne från balkongen. Misshandeln skulle ses som ett led i det samlade fysiska angreppet mot henne den aktuella natten.⁶⁹

Kvinnan som haft svaga minnesbilder av händelsen minns att mannen burit henne på sin axel och gått med henne till balkongen och där roterat henne. Vad som hände mellan rotationen och att hon låg på marken sju våningar ner minns hon emellertid inte.⁷⁰

Mannen förnekade att han ska ha skadat kvinnan, i stället hade det varit hon som slagit honom under grälet som uppstått tidigare under kvällen. Vidare menade mannen att kvinnan på grund av svartsjuka och övriga omständigheter hänfödda till henne tagit hårt på hennes psykiska välmående och att hon därför velat begå självmord. Kvinnan ska enligt gärningspersonen själv ha orsakat fallet från balkongen.⁷¹

3.2 Metod som HD presenterar

I balkongfallet finns en del olika bevismedel som HD tagit ställning till. HD presenterade en metod som enligt dem kan användas i vissa fall och till exempel i fall som just balkongfallet.

Metoden:

Domstolen bör först ”identifiera de faktiska förhållanden (bevisfakta) som har åberopats och som har betydelse med avseende på bevis temat. Bevis temat avser den eller de omständigheter (rättsfakta) som talan baseras på”. Bevis temat kan exempelvis vara gärningsbeskrivningen. Med andra ord bör

⁶⁹ Se NJA 2015 s. 702, p. 1–2, 4, 11 och 14.

⁷⁰ Ibid. p. 3.

⁷¹ Ibid. p. 5.

domstolen först identifiera åklagarens bevisfakta till bevis temat. För att bevisbedömningen inte ska bli resultatet av ett mer allmänt betraktande av bevisningen i målet, bör domstolen därefter värdera betydelsen av varje bevisfaktum. Bevisning som bedöms vara av mindre betydelse kan till en början läggas åt sidan.⁷²

Om det totala värdet av bevisningen som åklagaren åberopat till stöd för bevis temat (gärningsbeskrivningen) inte uppfyller beviskravet, saknar bevisningen mot bevis temat betydelse och den tilltalade ska direkt frikännas. Om bevisningen däremot uppfyller beviskravet ska tilltalads berättelse och motbevisning värderas. Motbevisas åklagarens bevisning eller frånkänner motbevisningen värde från åklagarens bevisning till en grad att beviskravet inte längre är uppfyllt, ska åtalet ogillas. Innan bevisvärderingen avslutas ska emellertid en övergripande och slutlig sammanvägning av bevisningen göras. Bevisning som tidigare lagts åt sidan kan också beaktas om det finns anledning för det.⁷³

HD slår också fast att tilltalad har rätt att tåga under förutsättning att han inte har en förklaringsbörda utan att detta blir till hans nackdel. Tilltalad har inte bara rätt att tåga, han har även rätt att ljuga i princip utan att det ska påverka bevisvärderingen.⁷⁴

Summeringsvis kan metoden presenteras i mall:

1. Identifiera vilka bevisfakta som åberopats för gärningsbeskrivningen.
2. Sortera bevisningen som talar för åklagarens gärningsbeskrivning. Motbevisningen läggs i en separat hög som bör testas först om vid eventuella steg 5. Bevisning av mindre betydelse kan utelämnas i början.
3. Värdera åklagarens bevisfakta mot bevis temat utan att beakta motbevisning.
4. Om åklagarens bevisning inte är tillräckligt stark, frikännande dom. Om åklagaren uppfyllt beviskravet, vidare till steg 5.
5. Bevisbördan har skiftat över på tilltalad som fått en förklaringsbörda. Bevisvärdera tilltalads eventuella motbevisning, berättelse och bevisning som stöder denna. Om motbevisningen fråntar tillräckligt värde, frikännande dom.
 - a. Om bevisning i steg 1 lagts åt sidan bör det i detta steg lämpligen prövas.

⁷² Ibid. p. 22.

⁷³ Ibid. p. 23.

⁷⁴ Ibid. p. 24. Enligt Schelin, L. (2007). Bevisvärdering av utsagor i brottmål. Stockholm: Norstedts juridik, s. 90–95. Ska en gärningsperson berättelse lämnas utan avseende om utredningen motsäger uppgifterna och ha ett bevisvärde om de är sannolika och rimliga.

3.3 Hur HD tillämpar metoden i sin egen prövning

HD börjar med att konstatera att anteckningar från förundersökningen åberopats i stor utsträckning, till exempel polisförhör. HD fortsätter vidare med att beakta svagheter sådan bevisning kan vara förenat med och vilka generella slutsatser som kan dras av den innan de slår fast att sådan typ av utredning endast får läggas fram när RB enligt 35:14, 35:16 och 37:3 lämnar utrymme för det. Utredningsmaterial i form av berättelser som åberopats utan hänsyn till angivna lagrum ska beaktas i ljuset av de svagheter sådant material kan vara förenat med.⁷⁵

HD återkommer sedan till bevisningen i målet och ordningsföljden vid prövningen (se p. 30 – 42 i domen).

HD börjar med att konstatera att parterna åberopat en mängd bevisning. Därefter radar HD upp olika typer av bevismedel som är av stor betydelse i målet, och nämner något om vad de kan ha för betydelse.⁷⁶ HD delar först upp bevismedel i tre delar, en del benämner HD som bevisning av ”**stor betydelse**”, i andra delen benämner HD bevisningen som ”**utgör bevisning av vikt**”, och i tredje delen om bevisningen som ”**att beakta**”. Enligt HD så utgör partsberättelsen, teknisk- och rättsmedicinsk utredning, bevisning av stor betydelse. Vissa av de vittnesmål, till exempel de som har direkt bäring på händelserna omedelbart före och efter fallet, utgör bevisning av vikt. SMS-trafik mellan parterna under kvällen innan gärningen utgjorde bevisning värd att beakta.⁷⁷

HD går sedan vidare med att dela upp bevisning av visst bevismedel och av svagare värde genom ”**bevisning som har liten eller, i vissa fall, knappast någon betydelse alls för bedömningen**” i en fjärde del. I en femte del verkar HD fortsätta med att bryta ner bevisningen till ”**annat än i mycket begränsad utsträckning tillmätas någon betydelse**”. Frågan är emellertid om inte fjärde- och femte delen är av samma typ. Vittnesmål/vittnesförhör som avser hur parterna hade det i sitt äktenskap, om relationerna inom deras respektive familjer och om deras allmänna sinnesstämning under tiden

⁷⁵ Ibid. p. 25–27.

⁷⁶ Olika bevismedel har olika tillgångar och brister. Exempelvis parts- och vittnesbevisning innehar en psykologisk aspekt, jfr Dahlman, *Beviskraft*, s. 240f. Jfr också Granhag, Pär Anders, *Vittnespsykologi*, Studentlitteratur, Lund, 2001. Forensisk bevisning å andra sidan har ofta eller alltid aspekten av att vara indiciebevisning eller indirekt bevisning. Indirekt bevisning skapar i regel osäkerheter och alternativa möjligheter. Med indirekt bevisning avses bevisning som ger stöd åt något annat bevistema som i sin tur ger stöd åt det huvudsakliga temat, jfr Dahlman, *Beviskraft*, s. 41.

⁷⁷ Ibid. p. 30.

närmast före händelsen, utgjorde bevisning som har liten eller, i vissa fall, knappast någon betydelse alls för bedömningen. Vittnesmål/vittnesförhör om parternas personliga egenskaper, som hade gjorts av ett flertal vittnen, utgjorde bevisning som i mycket begränsad utsträckning tillmätas någon betydelse.⁷⁸ Bevisning i den första delen rör bevisning kring parternas livssituation och personliga förhållanden och bevisning i den andra delen skulle kunna klassificeras som karaktärsbevisning. HD verkar sortera bort sådan bevisning till en början.

HD går sedan in på bevisning som tar sikte på uppgifter som målsäganden lämnat i ett tidigt skede efter att hon vaknat upp ur sin medvetslöshet. HD konstaterar att målsäganden lämnat uppgifter under stark påverkan av hennes tillstånd och av den smärtstillande medicin som hon fått. Flertalet av de uppgifter hon i det tillståndet lämnat hade varit uppenbart felaktiga och i stor utsträckning rena inbillningar. HD fäste därför inget avseende alls vid vad målsäganden berättat under den första tiden efter uppvikandet.⁷⁹

Uppsatsförfattaren känner inte till HD:s arbetssätt. Helt klart är dock att HD anser att bevisning ska delas upp i olika styrkor och tillfälligt eller varaktigt sortera bort bevisning av mindre eller ingen betydelse. I domen verkar HD bevisvärderat omständigheterna som är av mindre eller ingen betydelse före det att de bevisvärderat omständigheterna som är av störst betydelse. Så kan dock inte vara fallet. HD har förmodligen bevisvärderat innan de skrivit sin dom och skrivit ut domskälen utifrån vad som ansetts mest pedagogiskt. Helt klart är emellertid att HD i sin bevisvärdering anser att uppgifter som lämnas i visst tillstånd kan komma att helt bortses från beroende på uppgifternas karaktär.

Vidare slog HD fast att det kan finnas skäl att framhålla att vittnesbevisning i form av negativ bevisning (bevisning som går ut på att något inte har hänt – i målet att tilltalad inte varit framme hos målsäganden vid fallet och där fått blod på sig) måste behandlas med särskild försiktighet. Detta då det är långt ifrån alltid som negativ bevisning av detta slag verkligen utesluter ett påstått händelseförlopp.⁸⁰

Hittills har HD sorterat bevisningen utifrån olika bevismedel och styrkor och även sagt något om hur de olika bevisen ska värderas och vad som är viktigt att tänka på. Med ovan för handen bör mallen i avsnittet ovan få följande tillägg: Steg 2: Observera att olika bevismedel ska sorteras för sig och att

⁷⁸ Ibid. p. 31.

⁷⁹ Ibid. p. 32.

⁸⁰ Ibid. p. 33.

bevisningen bör delas upp i olika styrkor och att även bevisning av mindre betydelse kan delas upp i olika styrkor.

HD går vidare med att konstatera att målsägandens berättelse saknat viktiga delar av händelseförloppet omedelbart innan hon föll från balkongen. Den teknisk- och rättsmedicinska utredningen i målet är dock omfattande och rik på detaljer, varför flera avgörande slutsatser gått att dra från den bevisningen. Hade målsägandens berättelse innehållit uppgifter om delarna hade HD förmodligen testat de uppgifterna först, men då de saknats värderar HD i stället den teknisk- och rättsmedicinska utredningen före fallet.⁸¹

Mallen bör få tillägg enligt följande: 2: om rimligt, värdera först målsägandens berättelse och se vilka avgörande slutsatser som kan dras från den. Därefter kan forensisk bevisning värderas. Bevisfaktan i målet kan testas mot först en del av händelseförloppet och sedan en eller flera andra delar av händelseförloppet.

3.3.1 Bevisning avseende händelseförloppet före fallet från balkongen

HD kommer till den teknisk- och rättsmedicinska bevisningen avseende händelseförloppet före fallet.

HD börjar med att redogöra för hur lägenheten är uppbyggd, särskilt i de delar där parterna verkar ha befunnit sig strax innan fallet. De använder också en planritning i målet.⁸²

HD går sedan vidare med att koppla den teknisk undersökningen till områden i lägenheten, såsom blodstänk och blodfläckar och var/hur dessa är belägna samt vem blodet tillhör, och resonerar kring när de kan ha avsatts. De konstaterar även att vissa av blodförekomsterna i badrummet har funnits på en sådan plats, bland annat i handfatet och i silen till golvbrunnen, att blodet har varit färskt under förutsättning att badrummet under tiden före händelsen har utnyttjats på ett normalt sätt. HD:s slutsats av ovan anført är att blodbildsanalysen som gjorts medför att det i praktiken är uteslutet att blodförekomsten i lägenheten har uppstått genom att tilltalad efter fallet har fått målsägandens blod på sig och sina kläder och därefter avsatt det i lägenheten.⁸³ HD fortsätter sedan med kroppsundersökningen från rättsmedicinalverket som gjorts på gärningsmannen två dagar efter händelsen. Av undersökningen framgår att han haft fyra strimformade hudavskrapningar på ena underarmen och en liten sårskada på högra långfingerknogen.

⁸¹ Ibid. p. 34.

⁸² Ibid. p. 35.

⁸³ Ibid. p. 36–38.

Hudavskrapningarna talade starkt för att de uppkommit genom smalt eller spetsigt föremål, exempelvis genom drag med fingernaglar eller liknande, medan utseendet på knogen talar starkt för att den uppkommit genom trubbigt våld, till exempel vid ett fall eller vid slag med knuten näve mot en hård yta.⁸⁴ Av fotografier och vittnesmål från polisen framgick även att gärningsmannen haft hudrodnader i ansiktet och nacken när han grepps.⁸⁵ Dessutom framgick av ett utlåtande från kriminaltekniker om vilka slutsatser han kunnat dra från analysen av den kriminaltekniska bevisningen. Bland annat framgick från utlåtandet att mängden, utseendet och placeringen av blodet talade för att målsäganden utsatts för våld i lägenheten i nära anslutning till fallet från balkongen. Blodförekomsten på olika platser talade dessutom för att målsäganden förflyttats eller förflyttat sig mellan olika platser i lägenheten.⁸⁶

Intressant är att HD i detta läge även går in på de uppgifter som gärningsmannen lämnat avseende skadan på knogen, vilket skulle kunna föranleda att HD även innan de att bevisbördan växlat över till tilltalad tar del av tilltalads motbevisning mot ett av åklagarens bevisfaktum. Det låter rimligt att varje bevisfakta testas inkluderat motbevisningen för att få en nyanserad bild av värdet av det enskilda beviset.⁸⁷

HD drar flera slutsatser om de olika bevisfaktorna som funnits att tillgå och kommer bland annat fram till att i princip inget talar för att blodet hamnat i lägenheten eller på gärningsmannens kläder först efter det att målsäganden fallit från balkongen och att han genom att gå ner till henne fört med sig blod upp när han gått upp till lägenheten igen. Inte heller talade något i den tekniska utredningen för att blodet, ens till någon del, avsatt spår på grund av att målsäganden blött näsblod.⁸⁸ Bevisningen talade i stället starkt för att fallet från balkongen föregåtts av att målsäganden utsatts för fysiskt våld.⁸⁹

Mallen bör få tillägg enligt följande: 2: bevismedel ska brytas ner till mindre beståndsdelar och söka efter slutsatser, dels efter saker som hänt, dels efter saker som inte hänt. De olika beståndsdelarna och bevismedlen kan sen sättas ihop för att avgöra vilka rimliga slutsatser som går att dra från dem, till exempel att det i lägenheten verkar ha använts fysiskt våld. Motbevisning

⁸⁴ Ibid. p. 39.

⁸⁵ Ibid. p. 40.

⁸⁶ Ibid. p. 42.

⁸⁷ Ibid. p. 41.

⁸⁸ Det får anses märkligt att det inte finns något stöd i den tekniska utredningen för att målsäganden kunnat blöda näsblod, särskilt då mycket av blodet varit i form av stänk eller dropp. När någon blöder näsblod brukar man säga ”droppar näsblod” i sakens natur ligger också att den som blöder blod för näsan ömsom brukar hålla för näsan med handen och ömsom släppa, varigenom det kan bilda blodstänk.

⁸⁹ Ibid. 43–45.

som kan föra ljus över bevisfakta som åklagaren åberopat bör värderas ihop med åklagarens bevisning.

3.3.2 Bevisning avseende händelseförloppet runt själva fallet

HD börjar med att konstatera att det är utrett att målsäganden föll från balkongen och att fallhöjden varit 13 meter, varför fallet varat i knappt två sekunder. Vidare går HD igenom hur det sett ut på platsen där hon fallit. Av intresse är framför allt att målsäganden slog ned i marken på altanen tillhörande lägenhet på nedre botten, att hon återfanns med huvudet mot eller alldeles intill insidan på ett meterhögt trästaket vars långsida fanns cirka två meter från balkongkanten, att det är oklart exakt hur målsäganden låg och att staketet var delvis skadat där hon låg vilket talar för att hon först träffat staketet innan hon landat på marken.⁹⁰

Av intresse i målet blir att söka reda ut vilken kraftansträngning som krävs för att landa två meter från balkongkanten om fallhöjden varit 13 meter. HD hade tre expertutlåtanden till sin hjälp. Den ena experten sade att det krävs viss kraftansträngning att med den fallhöjden förflyttas den biten, de andra två experterna analyserade den första expertens slutsatser och kom fram till att den gjorda beräkningen är osäker, bland annat på grund av att den inte tagit hänsyn till alla de parametrar som påverkar en människa i ett fall. Båda har dock gett uttryck för åsikten att målsäganden knappast kan ha hamnat två meter ut från balkongen utan någon kraft som verkat i sidled.⁹¹

HD redogör för vilka uppgifter målsäganden lämnat om hur parernas förhållande sett ut i början och hur den succesivt förändrades, tidigare fysiska angrepp, egenskaper hos gärningsperson, samtalen om eventuell separation som gärningspersonen enligt målsäganden inte skulle accepterat, att hon aldrig varit allvarlig deprimerad eller nedstämd och aldrig varit nära tanken på självmord, att hon tydligt minns dagen för händelsen men knappt något strax innan fallet men minns att han bar henne på sin vänstra axel och att hon verkar ha varit nästintill medvetlös medan han bar henne mot balkongen, väl på balkongen ska han roterat henne och därefter hade minnet tagit slut.⁹²

HD bedömde att målsägandens gett ett trovärdigt intryck. Att det inte fanns något som tydde på att hon medvetet lämnat felaktiga uppgifter och att det tvärtom framställt som hon velat vara så noga som möjligt och på ett korrekt sätt återgett vad hon mindes. Enligt HD verkade även målsägandens intellektuella förmåga vara intakt. HD ifrågasätter dock tillförlitligheten i uppgifterna, detta med anledning av att det sedan hennes trauma gått lång tid

⁹⁰ Ibid. s. 46–47.

⁹¹ Ibid. s. 47.

⁹² Ibid. p. 48–51.

innan hon kunnat lämna någon berättelse. Med stöd av vittnesmål av psykolog och överläkaren gör HD bedömningen att det är möjligt att målsäganden har minnen från händelse, men att hennes minnesbild kan ha påverkats av samtal med andra, till exempel medlemmar i hennes familj och polisen. HD lägger även vikt vid att hon upplysts om vissa platser där blod funnits, men att hennes berättelse inte nämnt något om blod och att det således inte finns direkt stöd för att hon påverkats av vad hon fått veta. Vid en sammantagen bedömning finns dock en risk för att målsägandens minnesbild i vissa delar kan grunda sig på en omedveten rekonstruktion av vad hon hört. HD:s slutsats om bevisvärdet av målsägandens berättelse om själva fallet, att hon på något sätt kastats från balkongen av sin dåvarande make i sig är lågt. För att beviskravet ska vara uppfyllt krävdes därför att målsägandens berättelse vinner starkt stöd av bevisningen i övrigt.⁹³

3.3.3 Målsägandens berättelse får starkt stöd av den teknisk- och rättsmedicinska bevisningen

HD anser att målsägandens berättelse ligger helt i linje med spåren som tyder på våldsutövningen i lägenheten. Vidare anser HD att blodet som funnits på gärningspersonens t-shirt väl stämt överens med målsägandens berättelse om att gärningspersonen burit henne på sin vänstra sida och sedan roterat henne, särskilt blodavstrykningarna på gärningspersonens vänstra sida av t-shirten.⁹⁴

3.3.4 Betydelse av den övriga vittnesbevisningen

Bevisningen härom avser vittnesuppgifter från grannar som bodde i lägenheten ovanför parets bostad. HD ansåg i början av sin redogörelse över målet att bevisningen från vissa av de vittnesmål, till exempel de som har direkt bäring på händelserna omedelbart före och efter fallet, utgjorde ”bevisning av vikt”. Denna bevisning var efter partsberättelsen, teknisk- och rättsmedicinska utredningen den starkaste bevisningen i målet.⁹⁵

”Av vittnesmålen framgår att det före L.I:s fall talades med ”arga” och höga röster i L.I:s och B.B:s lägenhet, att det hördes ett kraftigt ”springande” och stampande från mer än en person, ett skrik och ett kraftigt ljud från plåten i balkongsidan samt att det därefter blev tyst. Ljuden från lägenheten förflyttades från hallen, genom köket och ut på balkongen. Denna bevisning kan inte förstås på annat sätt än att det som vittnena hörde var skeendet

⁹³ Ibid. p. 52–54.

⁹⁴ Ibid. p. 55–56.

⁹⁵ Ibid. p. 58–59, jfr p. 22.

*omedelbart före L.I:s fall. Det var alltså fråga om ett snabbt förlopp som direkt avslutades med att L.I. föll ned.*⁹⁶

HD anser att uppgifterna förstärker bilden av att den pågående konflikten mellan parterna varit mycket allvarlig och eskalerande och att parterna var inbegripna i sin konflikt ända fram till omedelbart före fallet.⁹⁷

3.3.5 Den skriftliga bevisningen

Bevisningen härom avser SMS-trafik mellan parterna under kvällen innan gärningen, och utgjorde bevisning ”värd att beakta” vilken utgjorde den tredje starkaste bevisningen (jfr första stycket i avsnittet ovan). Av den trafiken verkar ha framgått att målsäganden ifrågasatt deras fortsatta förhållanden och att målsäganden i ett sms skrivit bland annat följande ”Jag hatar dig och hatar vad du gör. Du gick ut skamsen med all rätt. Så gör de som är skyldiga. Du behöver ej komma tillbaka”.⁹⁸

Av tingsrättens dom framgår bland annat att målsäganden inte kunde minnas de SMS hon skickat under kvällen och att det inte var likt henne att uttrycka sig med så starka ordalag.⁹⁹

3.3.6 Sammanvägning av den bevisning som åberopats till stöd för åtalet

HD anser att målsägandens berättelse om att han bar ut henne till balkongen och där roterat henne får starkt stöd av den övriga bevisningen i målet. Vidare anser HD att det i enlighet med spår av olika slag som påträffats i lägenheten, på gärningspersonens kläder och kropp, var gärningspersonen som kastat eller släppt ut henne från balkongen. HD anser vidare att händelseförloppet vinner stöd av de uppgifter som grannarna på övervåningen lämnat och med den övriga bevisningen. Bevisningen i målet är så starkt att beviskravet är uppfyllt.¹⁰⁰

HD testar också alternativa händelseförlopp/hypoteser. HD anser det ”svårförklarligt”¹⁰¹ att en målsäganden som misshandlats och slagits blodig

⁹⁶ Ibid. p. 58.

⁹⁷ Ibid. p. 59.

⁹⁸ Ibid. p. 60.

⁹⁹ Jfr Södertälje tingsrätt dom i mål nr B 4003–14. Även ytterligare delar av gärningspersonens berättelse går att hitta i tingsrättens dom. Denna och målsägandens uppgifter kommer uppsatsen dock beröra i analysen.

¹⁰⁰ Se NJA 2015 s. 702, p. 61–62.

¹⁰¹ Målsäganden har gett uttryck för vissa känslor och pekat på att deras förhållande stundtals varit destruktivt när hon ansett att mannen varit mycket svartsjuk och kontrollerande, att hon dagen innan händelse skrivit att hon hatar vad han gör, att hon berättat

självkant skulle ha klättrat upp på balkongräcket och sedan antingen avsiktligt eller oavsiktligt släppt taget för att ta sitt liv eller av något annat skäl.¹⁰²

3.3.7 Gärningspersonens förklaring till händelsen, HD:s värdering av denna samt övrig bevisning

I HD:s presenterade metod ingick att tilltalads version om händelseförloppet skulle beaktas endast då åklagaren uppfyllt sin bevisbörda. Av avsnittet ovan framgick att HD ansett att bevisbördan uppfyllts. De prövade dock alternativa händelseförlopp innan de beaktade hans version, men detta efter att beviskravet uppfyllts.

Gärningspersonen har berättat att parets förhållande varit bra även fast målsäganden med tiden blivit svartsjuk. Att målsäganden under deras gräl på kvällen var arg och gav honom en örfil, varpå han lämnat lägenheten. När han kommit tillbaka till lägenheten ska grälet ha fortsatt och till slut skulle han frågat henne om de ska skiljas. Målsäganden ska då ha blivit svart i ögonen, lämnat vardagsrummet och gått ut till köket. När gärningspersonen hört att målsäganden öppnat balkongdörren hade han börjat springa efter henne och ropat hennes namn flera gånger. I samband med att han tagit sig till köksöppningen ska han ha snubblat och därifrån sett hur målsäganden legat raklång på räcket innan hon till slut antingen ramlat eller kastat sig ut.¹⁰³

Blodspåren i lägenheten och på hans kläder har han förklarat med att han när han sprungit ner till målsäganden och försökt lyfta henne fått spår på sig som han sedan också tagit med sig in till lägenheten. Dessutom kunde blodet ha hamnat på honom genom att den person som försökt ta hand om målsäganden nere på altanen fört det vidare på honom. En annan förklaring till

att hon inte trott att en skilsmässa hade accepterats – särskilt då gärningspersonens pappa är troende ortodox och att skilsmässa därför inte kan vara för handen. Det får också anses bevisat av fallet att han misshandlat henne åtminstone vid ett tillfälle, Jfr Södertälje tingsrätt dom i mål nr B 4003–14. Det går dock att hålla med om att självmord och försök till sådan innehåller komplexitet och därför är svårförklarliga, Jfr Betaniastiftelsen, Nyberg, Ullakarín, Sorgen efter den som inte orkade leva, Närståendestöd efter självmord, (Stockholm: Betaniastiftelsen, n.d.). Av exempelvis Walker, Lenore E., *The battered woman syndrome*, Fourth Edition., Springer Publishing Company, New York, 2017 framgår bland annat att det finns vissa kopplingar mellan det psykologiska tillståndet hos kvinnor som utsatts för upprepat fysiskt och/eller psykiskt våld inom relationer och självmordstankar. Vidare framgår av statistik från Folkhälsomyndigheten det årligen dör omkring 1 200 personer i självmord. Vidare framgår att cirka sju procent per varje 100 000 kvinnor i åldersgrupperna 15 – 44 år begick självmord år 2021. Siffrorna får anses häpnadsväckande och möjligen även svårförklarliga, men siffrorna visar dock tydligt att självmord är relativt vanligt förekommande, jfr Folkhälsomyndigheten, Statistik om suicid, (Folkhälsomyndigheten, uppdaterad: 2022-09-06).

¹⁰² Ibid. p. 62.

¹⁰³ Ibid. p. 63 och jfr Södertälje tingsrätt dom i mål nr B 4003–14.

blodfläckarna inne i lägenheten kan vara från att målsäganden tidigare blött näsblod inne i lägenheten. Skadan på hans knoge ska han ha fått i samband med att han slagit sin hand på en vägg i en bollhall.¹⁰⁴ Övriga skador på hans kropp ska ha uppkommit ifrån staketet vid altanen där målsäganden låg i samband med att han försökt lyfta på målsäganden.¹⁰⁵

HD menar att bevisningen i målet i talar starkt emot att blodet i lägenheten ska uppstått så som gärningspersonen påstått och att det därför är praktiskt sett helt uteslutet att det gått till enligt gärningspersoners utsagor. Vittnesbevisningen beträffande gärningspersonens agerande nere vid altanen talade i samma riktning. Bevisningen utesluter därför att det gått till som gärningspersonen angett. Gärningspersonens skador som ska ha uppstått i samband med att han försökt lyfta henne får ej stöd av vittnena på plats, då ingen sett att han försökt lyfta målsäganden. HD menar vidare att även om han lyft henne lär de skadorna knappast uppstå på så vis. HD ansåg vidare att det inte var rimligt att målsäganden skulle landa så långt ut om hon avsiktligt eller oavsiktligt fallit från balkongräcket.¹⁰⁶

HD menade därför att händelseförloppet inte varit som gärningspersonen uppgett. Vidare saknades varje antydning till att det kunnat gå till på ett tredje sätt, det vill säga på sätt som varken gärningspersonen eller målsäganden uppgett. Den övriga bevisningen rubbade inte heller det starka stöd som målsägandens berättelse fått i enlighet med vad som ovan anförts. HD:s slutsats är att bevisningen i målet föranleder att det är bortom rimligt tvivel ställt att gärningspersonen försökt beröva målsäganden livet genom att han kastat eller släppt henne från balkongen efter att han först misshandlat henne.

¹⁰⁴ Se dock NJA 2015 s. 702, p. 41.

¹⁰⁵ Ibid. 64–67.

¹⁰⁶ Ibid. p. 68–70.

4 Bayes teorem

I redogörelsen över balkongfallet har framgått hur Högsta domstolen sökt reda ut vad ett särskilt bevisfaktum eller omständighet de facto säger och hur Högsta domstolen, när de gör detta, beaktar såväl omständigheter som talar för en viss slutsats men också omständigheter som talar emot. Det är intressant att se hur HD arbetade med sin bevisvärdering av olika bevismedel och styrkor till olika händelseförlopp. För att illustrera kan det liknas vid en "mind-map". Från cirkeln i mitten (händelseförloppet) ritas pilar till mindre cirklar (bevismedel) och från varje mindre cirkel ritas sedan pilar ner till andra cirklar som skulle förstärka tesen i cirkeln innan och i sin tur till cirkeln innan dess. När de värderade cirklarna, tog de dessutom hänsyn till såväl tillgångar som brister i bevisningen. Även om de möjligen inte arbetade på sådant sätt kunde uppsatsförfattaren få den uppfattningen.

Det finns dock en metod som fungerar ungefär på det sättet som jag i fantasin föreställde mig att HD möjligen arbetade efter. I det följande avser jag presentera en metod som förespråkas av professorn i bevisrätt vid Lunds universitet, Christian Dahlman.

Dahlmans sätt kan enligt författaren till denna uppsats liknas vid en ekonoms kalkylator. Ekonomer kan räkna men använder ändå en kalkylator för att vara säkrare och möjligen snabbare. Domstolar kan bevisvärdera och de kan använda Dahlmans metod antingen delvis eller i sin helhet för att inte övervärdera eller nedvärdera bevisningens styrka.

Hur som helst kallar Dahlman metoden som hanterar sannolikhetsbedömningar och undviker vissa tankefel för "Bayes teorem". Metoden kan också förklaras som att du har ett visst bevisfaktum eller evidens och vill ta ställning till hur informationen i evidensen påverkar sannolikheten för ett visst händelseförlopp eller hypotes. Bland annat National forensiskt centrum (NFC) använder sig av bayesiansk sannolikhetslära. Domstolar och övriga jurister som kommer i kontakt med bevisvärdering, särskilt i brottmål, gör klokt i att lära sig metoden för att på så sätt förstå vad det som skalorna NFC hänvisar till de facto innebär. Men också för att på ett rimligt sätt kunna ifrågasätta forensisk bevisning som använder sig av en sådan formel eller i övrigt kommer med slutsatser som "talar extremt starkt för". Slutsatser som exempelvis "talar extremt starkt för" bygger på någon slags beräkning. Hur denna beräkning tillkommit kan bayesiansk sannolikhetslära hjälpa bedömaren att bättre förstå eller ifrågasätta.¹⁰⁷ Författaren till uppsatsen kommer i det följande redogöra för metoden relativt kort men koncist. Metoden innehåller matematiska formler och beräkningar och ställer således

¹⁰⁷ Dahlman har skrivit en bok som refererats till flitigt i denna uppsats och som hela tiden funnit med som ett bollplank, jfr Dahlman, Beviskraft.

krav på läsaren. Det är möjligt att läsaren kan ha svårt att förstå ”bayes teorem”, särskilt om redogörelsen för den läses snabbt och endast en gång.

Innan en domstol börjar bevisvärdera måste den ha någonting att bevisvärdera ifrån, inom bayesiansk sannolikhetslära benämns denna som sannolikheten ex ante, det vill säga sannolikheten för bevistemat innan domstolen börjat beakta bevisfakta.¹⁰⁸ Vad den första sannolikheten ex ante ska bestämmas till beror på ursprungssannolikheten. Vad ursprungssannolikheten ska bestämmas till beror på målets beskaffenhet.¹⁰⁹

Ursprungssannolikheten i brottmål är sannolikheten för att tilltalad är skyldig till åklagarens gärningsbeskrivning innan åklagaren börjat presentera sin bevisning, $P(T)$.¹¹⁰ Denna sannolikhet ska ses i ljuset av oskyldighetspresumtionen. Av oskyldighetspresumtionen följer kort och gott att den tilltalade ska ses som oskyldig under rättegången och fram till en fällande dom.¹¹¹

Att den tilltalade ska ses som oskyldig under rättegången är samma sak som att säga att tilltalad under rättegången har en ursprungssannolikhet för skuld som är noll procent. Domstolen ska sedan, efter huvudförhandlingen och i ljuset av oskyldighetspresumtionen samt utifrån vad som presenterats i målet, värdera informationen och avgöra vad som är bevisat.¹¹²

Men ska ursprungssannolikheten för skuld i ljuset av oskyldighetspresumtionen verkligen vara noll? Dahlman förespråkar ett annat tolkningssätt. Dahlman menar att ursprungssannolikheten är villkorad av mer information än som framgår av oskyldighetspresumtionen; noll information. Dahlman menar att varje sannolikhetsbedömning bygger på någon sorts information och att det utan information inte går att göra en bedömning. Dahlman menar vidare att ursprungssannolikheten grundar sig på bedömarens, i detta fall domstolens, allmänna erfarenhetssatser (bakgrundskunskaper om världen),¹¹³ fast endast i den mån de inte kolliderar med oskyldighetspresumtionen. Allmänna erfarenhetssatser ska dessutom skiljas från den information som domstolen får i form av de bevisfakta som åklagaren presenterar i det specifika målet. Det finns olika sätt att bedöma ursprungssannolikheten på. Ett sätt är att utgå ifrån alla som har en faktisk möjlighet att begå brottet som den tilltalade står åtalad för. Skulle vi beakta personer med faktisk möjlighet som alla de människor som bor i Sverige,

¹⁰⁸ Ibid. s. 82.

¹⁰⁹ Ibid. s. 113.

¹¹⁰ Ibid. s. 113. P står för ”probability”, alltså sannolikhet. T står för bevistema.

¹¹¹ Se artikel 6.2 i Europakonventionen. Se också p. 11 i Högsta domstolens beslut Ö 624–11.

¹¹² Jfr RB 35:1 och 30:2.

¹¹³ Se avsnittet om notoriska fakta i uppsatsen föregående kapitel.

skulle ursprungssannolikheten för att den tilltalade är skyldig vara 1 / alla människor i Sverige, även kallad 1/N-principen.¹¹⁴

Det finns olika metoder att använda sig av för att ta fram ursprungssannolikheten. Exempel på metoder är ovan nämnda 1/N-principen och principen om bevistemats allmänna vanlighet. En annan metod är en så kallad schabloniserad ursprungssannolikhet om 1 % som Dahlman argumenterar fram i sin bok. Denna typ av ursprungssannolikhet utgår ifrån att 1 % av befolkningen i samma situation agerat i enlighet med åklagarens bevistema.¹¹⁵ Om man köper att ursprungssannolikheten ska ha ett värde om 1 % likt Dahlmans schabloniserade ursprungssannolikhet, kan man egentligen direkt hoppa på den så kallade Bayes formeln som innehåller tre kvoter (se bild under detta stycke) genom att i täljaren sätta värdet 0,01 dividerat med 0,99 i nämnaren.¹¹⁶ Bevisvärderingsmetoden är, som framgår av bilden, uppbyggd som en formel och innehåller tre olika definitioner, P: sannolikhet, T: bevistema och F: bevisfakta. Bilden nedan representerar formeln för bayes teorem som en oddsvariant.¹¹⁷ Den första kvoten är sannolikheten för att tilltalad är skyldig dividerat med sannolikheten för att tilltalad är oskyldig, och är samma sak som ursprungssannolikheten i första ledet och sannolikhet ex ante varje gång ett nytt bevisfaktum ska värderas. Denna kvot, alltså kvoten som är värdet utifrån ursprungssannolikheten första gången den bestäms, multipliceras sedan med kvoten för sannolikheten för bevisfaktumets existens givet att tilltalad är skyldig dividerat med sannolikheten för bevisfaktumets existens givet att tilltalad är oskyldig (för bättre förståelse rekommenderas att läsaren tittar på bilden och sedan läser texten igen). Det sistnämnda är den likelihoodkvot som utgör bevisfaktumets beviskraft i förhållande till bevistemat. Resultatet efter att dessa två kvoter har multiplicerats ger oss bevistemats odds ex post. Bevistemats odds ex post är bevistemats styrka utifrån testat bevisfakta. Om mer bevisfakta ska testas blir bevistemats ex post formelns första kvot när nästa bevisfakta ska testas.¹¹⁸

¹¹⁴ Dahlman, Beviskraft, s. 113f.

¹¹⁵ Ibid. s. 127.

¹¹⁶ Täljaren och nämnaren är komplementära vilket innebär att båda tillsammans ska ha ett värde av 1.

¹¹⁷ Ibid. s. 85.

¹¹⁸ Ibid. s. 86.

BAYES TEOREM: FORMEL

$$\frac{P(T)}{P(\sim T)} \times \frac{P(F|T)}{P(F|\sim T)} = \frac{P(T|F)}{P(\sim T|F)}$$

För att få ett värde på beviskraften, alltså kvoten i mitten, måste bedömaren dock ta hänsyn till sannolikheten för olika utfall.

I första utfallet är bevismat/hypotesen (T) sann och bevisningen/evidensen föreligger (F), utfallet kallas **sann positiv** och skrivs ut $P(F|T)$, jfr täljaren i mittenkvoten ovan i bild. Utfallet betecknas som "positivt" eftersom bevisningen föreligger, och betecknas som "sant" eftersom bevismatet är sann. Frågan som bedömaren skulle kunna ställa sig för att besvara utfallet kan vara följande fråga: vad är sannolikheten att (bevisningen) stämmer givet att (bevismatet) stämmer? För att knyta an till ett konkret exempel: vad är sannolikheten att (vi ser blod på tröjan) givet att (gärningspersonen misshandlat målsäganden)? I det andra utfallet är bevismat/hypotesen sann men bevisningen/evidensen föreligger inte. Detta utfall kallas **falsk negativ**. Det är "negativt" eftersom bevisningen inte föreligger, och "falskt" eftersom bevismatet är sann trots att evidensen inte föreligger – frågan bedömaren skulle kunna ställa sig för att besvara utfallet kan vara följande fråga: vad är sannolikheten att (bevisningen) inte stämmer givet att (bevismatet stämmer).¹¹⁹

I det tredje utfallet är bevismat/hypotesen falsk men bevisningen/evidensen föreligger. Detta utfall kallas **falsk positiv** – skrivs ut $P(F|\sim T)$, jfr nämnaren i mittenkvoten ovan i bild. Utfallet är "positivt" eftersom bevisningen föreligger, men "falskt" eftersom bevismatet som bevisningen skall utgöra bevis för inte är sann – frågan bedömaren skulle kunna ställa sig för att besvara utfallet kan vara följande fråga: vad är sannolikheten att (bevisningen) stämmer givet att (bevismatet) inte stämmer? I det fjärde utfallet är bevismat/hypotesen falsk och bevisningen och evidensen föreligger inte. Detta utfall kallas **sann negativ**. Utfallet är "negativt" eftersom bevisningen inte föreligger, och frånvaron av bevisning är "sann" eftersom bevismatet är falsk – frågan bedömaren skulle kunna ställa sig för att besvara utfallet kan vara följande fråga: vad är sannolikheten att

¹¹⁹ Ibid. s. 67f.

(bevisningen) inte stämmer givet att (bevistemat) inte stämmer? Beviskraften för hypotesen beror sedan på sannolikheten för dessa fyra utfall.¹²⁰

Utfallen sann positiv och falsk negativ är komplementära händelse och summan av dessa två alltid är 100% eller 1 i decimalform. Falsk positiv och sann negativ är också komplementära händelser. Bedömaren behöver därför bara ta fram siffrorna för ett utfall för var och en av de två komplementära händelserna för att avgöra värdet på de för formeln viktiga sann positiv och falsk positiv. Ett bra exempel på hur en bedömare kan resonera kring de komplementära händelserna är följande. Om bedömaren ska resonera kring sann positiv, kan bedömaren fråga sig i hur många av 100 hypotetiska världar bevisningen stämmer givet att bevistemat stämmer. De antalet världar som bedömaren bestämmer att sann positiv ska ha representerar sedan procenten på sann positiv.¹²¹ Nedan följer ett mer konkret exempel.

En bedömare ska börja bevisvärdera och ta ställning till första bevisfaktan. Bevisfaktan som bedömaren har att ta ställning till är blodet på en tröja och bevisfaktan ska testas mot bevistemat; att gärningspersonen har misshandlat målsäganden. Innan bedömaren gör detta måste hen bestämma värdet på ursprungssannolikheten (jfr första kvoten ovan i bild). Bedömaren väljer att använd sig av Dahlmans schablon. I detta läge har bedömaren redan tagit reda på värdena för en av de kvoter som behöver tas hänsyn till innan det är dags att beakta det första bevisfaktumet formelns andra kvot. Det andra som bedömaren behöver göra är att ta fram värdet på sann positiv¹²² och värdet på falsk positiv.¹²³ Värdet på sann positiv tar bedömaren fram genom att lägga ett värde på mellan 0 – 1 (där 0 = 0 % och 1 = 100 %) på frågan: vad är sannolikheten att (målsägandens blod hamnar på gärningspersonens tröja = F) givet att (gärningspersonen misshandlat henne = T)? Värdet för falsk positiv tar bedömaren fram genom att lägga ett värde mellan 0 – 1 på frågan: Vad är sannolikheten att (målsägandens blod hamnar på gärningspersonens tröja) stämmer givet att (gärningspersonen **inte** misshandlat henne)? Frågan på sann positiv kan besvaras genom att utgå ifrån hur händelseförloppet hade kunnat se ut i 100 hypotetiska världar. Beroende på hur gärningspersonen misshandlat henne. Om misshandeln skett med öppen eller stängd hand lär påverka sannolikheten på om målsäganden blöder eller ej. Om bedömaren inte har någon statistik att luta sig emot får bedömaren grunda sin bedömning utifrån parternas berättelse och utgå ifrån vad som anses vara allmängiltigt för världen. Utifrån denna måttstock kan bedömaren möjligen komma fram till att det i alla världar finns blod på gärningspersonens tröja om han misshandlat målsäganden. Sann positiv bestäms då till 100 % eller 1. Frågan

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

¹²² Bedömaren kan ta reda på dess motsats: falsk negativ (skrivs ut $P(\sim F|T)$) för att få värdet på sann positiv, jfr Dahlman, Beviskraft, s. 69f.

¹²³ Bedömaren kan ta reda på dess motsats: falsk negativ (skrivs ut $P(\sim E|\sim H)$) för att få värdet på falsk positiv, jfr Dahlman, Beviskraft, s. 69f.

på falsk positiv kan också besvaras genom att utgå ifrån hur händelseförloppet hade kunnat se ut i 100 hypotetiska världar. Om bedömaren inte har någon statistik att luta sig emot, får bedömaren luta sig tillbaka på samma måttstock som för sann positiv. Bedömaren kanske anser att sannolikheten för att blod syns på tröjan givet att han inte misshandlat henne i en värld av 100 kan besvaras genom att hon fått näsblod.¹²⁴ Detta ger bedömaren siffrorna hen behöver även för den andra och ”sista kvoten” (den tredje kvoten är produkten av de första två kvoterna, jfr = tecknet ovan i bild efter andra kvoten): $0.01/0.99 * 1/0.01$ vilket är samma som $0,0101 * 100 = 1,01$. Produkten 1,01 är inte ett uttryck för sannolikheten utan istället ett uttryck för ”odds-ratio” eller ”beviskraften”. Beviskraften säger att det är 1,01 gånger mer sannolikt att bevistemat givet bevisfaktan stämmer än att den inte gör det.¹²⁵ Beviskraften går att räkna om till procent.¹²⁶ Ett odds om 1.01 = en sannolikhet om cirka 50,25 %.¹²⁷ Beviskraften som tagits fram, i detta fall 1,01 (formeln ovan i bild är i form av oddsvariant och ska därför ha oddset och inte procenten som nytt värde på formelns första kvot) utgör sedan det nya värdet på formelns första kvot. Denna multiplicerar bedömaren därefter med värdet på det nya bevisfaktumet.

Observera att det kan finnas bedömare som ser på saker och ting väldigt olika. Till exempel menades fotnot i stycket ovan att bedömaren även kunnat bestämma falsk positiv till 2 % eller till 5 %. En förändring för falsk positiv från 1 % till 2 % ger en sannolikhet om cirka 34 %, vilket ska jämföras med att 1 % gav en sannolikhet om 50,25 %. Om falsk positiv i stället bedöms vara 5 % skulle det ge en sannolikhet om 17 %. Om bedömaren i stället alltid skulle bestämma falsk positiv till 1 % men ändrat sann positiv från 100 % till 99 % skulle sannolikheten vara cirka 50 %. En förändring på sann positiv till 96 % skulle ge en sannolikhet om cirka 49 %. Med detta vill jag illustrera betydelsen av falsk positiv och behovet av försiktighet när denna bestäms samtidigt som samma förändring för sann positiv endast ger en marginell sänkning. Dahlman menar att ett vanligt bevisvärderingsfel är just förbiseendet av falsk positiv. Av betydelse för bevisvärderingen är också förbiseendet av ursprungssannolikheten och förbiseendet av

¹²⁴ Den försiktiga kanske anser att det kan vara så i två världar medan den superförsiktiga bedömaren kanske anser att det kan vara så i fem världar.

¹²⁵ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 69.

¹²⁶ Odds ändras till sannolikhet relativt enkelt. Sannolikheten = odds / odds+1. Om oddset är 1.01, så är sannolikheten $1.01 / 1.01 + 1 = 1.01 / 2.01 =$ cirka 50,25 %. Formen för sannolikhet till odds = sannolikhet / sannolikhet + 1, jfr Dahlman, Beviskraft, s. 85. Formlerna är bra att känna till när man exempelvis vill ta reda på sannolikheten för oddset i skalorna från NFC.

¹²⁷ Ett odds eller en beviskraft om 1.01 är under beviskraften 6 och hade kategoriserats som 0 på NFC:s skala, jfr Dahlman, Beviskraft, s. 79. Observera också att Hovrätten över Skåne och Blekinge dom i mål nr B 3468–12 (gärningspersonen i målet var Peter Mangs) ansett att + 2 i NFC:s skala inte räcker för fällande dom. Dahlman menar att det av domen e-contrario framgår att bevisfaktum måste vara inom beviskraftsintervallen för NFC:s + 3 skala för fällande dom – åtminstone i mordfall, jfr Dahlman, Beviskraft, s. 146.

alternativhypotes. Om man i stället för att använda Dahlmans schablon om 1 % anser att ursprungssannolikheten ska vara 0,1 % skulle räkneexemplet ovan som gav en beviskraft om 1,01 och en sannolikhet om cirka 50,25 % i stället få en sannolikhet om cirka 9 %.¹²⁸

Detta var ett exempel på hur en bedömare kan använda ”bayes teorem” i bevisvärderingen. Exempel på hur effekten av hypoteser och samverkande bevisning kan beräknas finns att tillgå i Dahlmans bok.

¹²⁸ Jfr Dahlman, Beviskraft, s. 319f. samt s. 98f., 128f., och 195f.

5 Analys

Uppsatsen har haft till uppgift att analysera gällande rätts syn på bevisning. Detta inkluderar allt från den fria bevisföringens princip till beviskravet bortom rimligt tvivel. Uppsatsen har valt att bygga uppsatsen i huvudsak på de moment som diskuterats i balkongfallet, alldeles oavsett om de varit avgörande eller ej. Helt klart är att det finns olika aspekter att beakta vid bevisvärderingen.

För det första får anses att den fria bevisföringens princip innebär att all bevisning, så länge den inte är i form av erkännande under tortyr, kommer godkännas. Ju mer bevisningen går att ifrågasätta och ju mer luckor den har, desto mer försiktigt bör den också beaktas. Lika fri som bevisprövningen är, lika fri är också bevisföringen. Bevisvärderingen är också tämligen fri, då den i princip endast har krav på struktur, objektivitet och logik samt att den inte får inte grundas på totalintrycket av materialet.

Logik kan dock skifta från bedömare till bedömare. För det första är vissa personer mer logiskt lagda. För det andra kan personer resonera olika och se olika perspektiv utifrån deras logiska förmåga. Som kommer framgå nedan anser jag exempelvis att HD landade fel i ett resonemang där de ansåg att ett visst bevisfaktum (grannarna på ovanvåningen) gav mer värde till bevisstaten. Jag reserverar mig dock för att HD kanske inte redogjort för händelsen tillräckligt klart i sina domskäl. Alldeles oavsett om jag är överens med HD i allt eller ej kvarstår faktum att olika personer resonerar olika. Detta ämnar jag också visa i min analys genom att analysera en stor del av bevisfaktan som varit tillgängligt i målet.

Att bevisvärderingen kan skifta från bedömare till bedömare kan påverka både bevisföringen och bevisbördan. Den som har bevisbördan svarar för bevisföringen. En svårighet för den med bevisbördan är att veta var gränsen går mellan fakta av generell karaktär som alla känner till och fakta som kräver bevisning. Parten med bevisbördan gör klokt i att fråga sig både en och två gånger om en omständighet verkligen faller inom domstolens allmänna erfarenhetssatser och bör aldrig ta för givet att den gör. Just detta diskuteras mer flitigt i analysdelen som avser balkongfallet.

Ett hjälpmedel som kan användas vid bevisvärderingen av olika bevisfaktum är "bayes teorem". Det ska dock sägas att bevisningens styrka beroende på olika bevisfakta, även genom användningen av "bayes teorem", kommer få olika utfall beroende på vem bedömaren är. En fördel med "bayes teorem" är dock att bedömaren inte bortser från alternativa värden på bevisningen genom att ta hänsyn till exempelvis falsk positiv.

Oavsett om bedömaren bevisvärderar som Högsta domstolen gör i balkongfallet, genom "bayes teorem" eller kanske genom en mix av de båda, finns vissa omständigheter som är viktigt att beakta. Den ena är att olika bedömare kan värdera ursprungssannolikheten väldigt olika. Att bedöma ursprungssannolikheten olika kan, som framgår av redogörelsen för "Bayes teorem", ha förödande konsekvenser för bevisvärderingen. Mint lika stora konsekvenser kan bevisvärderingen ha av att bedömaren över- eller underskattat värdet för "falsk positiv" eller förändringen för den, vilket också framgått i redogörelsen för "Bayes teorem". Även alternativhypotesen spelar en avgörande roll för bevisvärderingen, men också för bevisbördan. Alternativhypotesen diskuteras dock mer ingående i analysen av balkongfallet.

Även brister eller luckor i gärningsbeskrivningen kan bli viktig i bevisvärderingshänseende. Ett exempel på detta är om gärningsbeskrivningen lämnar utrymme för flera brott. Tänkbart scenario är att A som är prickskytt skjuter mot B med uppsåtet att skrämma honom, och att åklagaren i gärningsbeskrivningen för talan om försök till mord, och försvararen för bevisning av omständigheterna till grovt olaga hot. Lyckas eller vill åklagaren inte justera eller utvidga gärningsbeskrivningen till att omfatta även åtal för grovt olaga hot kan en bra förståelse för sakomständigheter, bevisvärderingsförmåga och bevisföring ledda till en friande dom eller mindre ingripande rubricering.

Vi går vidare till analysen av "balkongfallet" som utgör kärnan för uppsatsen. Högsta domstolen presenterar i målet en mycket pedagogisk mall som kan användas vid bevisvärderingar i brottmål. Förutom mallen presenterar HD också en väl genomförd redogörelse över hur bedömaren utifrån objektiva omständigheter kan ledda ett händelseförlopp i bevisning. Att påstå att HD genom "balkongfallet" endast presenterat en mall vore att underskatta värdet av HD:s fältiga resonemang för och emot olika påståenden.

HD börjar med att dela upp bevisningen i olika bevismedel och styrkor och sedan sortera dessa i vad som ger stöd till åklagarens åtal och motbevisning.

Det bör emellertid stå helt klart att någon slags värdering av bevisningen måste göras innan sorteringen sker och styrkorna bestäms för att kunna avgöra dess styrkor. Ett alternativt sätt att se på saken är att bedömaren sorterar bevisningen utifrån parternas åberopade bevisning och att bedömaren i regel alltid kan tolka viss form av bevisning till viss styrka eller karaktär och efter bevisvärderingen avgöra bevisningens styrka i det enskilda fallet. Men att avgöra varje bevisfakta från åklagaren utan att ta hänsyn till motbevisning mot samma bevisfakta, köps emellertid inte. För att kunna få ett ordentligt värde eller dra rimliga slutsatser från bevisvärderingen av ett specifikt

bevisfakta måste också tas i beaktning vad tilltalad presenterat för motbevisning till bevisfaktan. Det går emellertid att se i HD:s domskäl att de stundtals beaktat motbevisning när de värderat vad som talar för respektive emot ett specifikt bevisfaktum. Min tolkning är att HD menar att motbevisning som avser omständigheter emot åtalet och som åklagaren inte lyft i sin utredning, kan avvaktas med till först efter att bevisbördan växlat till tilltalad, då allt annat vore märkligt och farligt. Att beakta vissa omständigheter emot ett visst bevisfaktum vid ett skede, och sedan beakta andra omständigheter emot bevisfaktan vid ett senare skede riskerar att ge felaktiga resultat. Exempelvis i form av att bedömaren kan bli osäker på vad som redan testats, antingen tankemässigt eller utifrån givna fakta. Givetvis minskar den risken om bevisvärderingen tydligt skrivs ner.

Att HD delar upp bevisningen dels i olika styrkor, dels i olika bevismedel får anses klokt med tanke på att olika bevismedel har olika tillgångar och brister. Partsberättelser och vittnesbevisning innehåller till exempel en psykologisk aspekt och den mänskliga faktorn. En annan aspekt är att tilltalad inte bara har rätt att tåga utan också att ljuga i vissa fall. Med den inställningen till tilltalad på, kan någon trovärdighetsbedömning på tilltalad knappast göras, i stället får hans berättelse gälla om inte åklagaren kan bevisa annat eller om den inte håller rimlighetens prägel. En tredje aspekt med exempelvis vittnesbevisning är att det kan klassificeras som direkt bevisning, vilket innebär att bevisningen ger stöd åt det huvudsakliga temat, exempelvis att vittnet A ser gärningspersonen slänga B från balkongen. Forensisk bevisning å andra sidan har ofta eller alltid aspekten av att vara indiciebevisning eller indirekt bevisning. Indirekt bevisning skapar i regel osäkerheter och alternativa möjligheter. I ”balkongfallet” hade HD nästan uteslutande bevisning i form av indiciebevisning att ta ställning till. Ett av dessa var blodspåren som funnits i lägenheten. Blodspåren kan betyda 1. Målsägandens har fått plötsligt näsblod. 2. Målsäganden har slagit sig själv i frustation. 3. Gärningspersonen har slagit henne. 4. Gärningspersonen har slagit henne i självförsvar. Beroende på blodets utformning och platsen för var blodet hittas kan också osäkerhetsmoment i form av att det inte går att slå fast när blodet avsatts vålla bevisvärderingsproblem. Med ovan anförda får det därför anses klokt att dela upp bevisningen i olika bevismedel och jobba med de tillgångar och brister som bevisningen föranleder. Ett sätt att arbeta med tillgångar och brister i bevisvärderingen är genom att använda sig av bevisvärderingsmetoden ”Bayes teorem” vilket även nämndes i tidigare stycke.

HD delade som nämnt även upp bevisningen i styrkorna bevisning av stor betydelse, bevisning som utgör bevisning av vikt, bevisning värd att beakta, bevisning som har liten eller, i vissa fall, knappast någon betydelse alls för bedömningen och bevisning som annat än i mycket begränsad utsträckning

bör tillmätas någon betydelse. Bevisning ska givetvis ses i ljuset av den enskilda situationen, men bevisningen som utgjorde stor betydelse i detta mål kan även göra det i andra mål, särskilt så länge den inte är förenad med brister. Ju högre brister, desto större försiktigheter bör vidtas vid bevisvärderingen och vice versa. Samma sak bör kunna gälla även för de övriga bevisstyrkorna.

HD ansåg exempelvis att bevisning som tar sikte på parternas livssituation och personliga förhållanden samt karaktärsbevisning skulle ha mycket svagt bevisvärde. Givetvis förstår jag tankesättet, men beroende på hur bevisningen används kan den påverka ljuset på den övriga bevisningen och den bör därför absolut inte underskattas. En fråga som väcks är om inte HD undermedvetet ansåg att gärningsmannen kastat målsäganden från balkongen också på grund av att han ljög, att han misshandlat henne innan fallet, att han ska ha varit aggressiv tidigare och så vidare. Jag säger inte att HD vare sig undermedvetet eller medvetet påverkades av detta, jag säger bara att frågan är gratis. Det jag däremot säger är att exempelvis bevisning som tar sikte på parternas livssituation, personliga förhållanden och allmänna sinnesstämning kan vara relevant för att förstå orsakerna till eller konsekvenserna av en viss händelse, såsom en misshandel eller ett självmord. Karaktärsbevisning kan påverka på samma sätt.

Vidare gav HD ledning även för övriga typer av bevisning, vad gällde exempelvis negativ bevisning (bevisning som går ut på att något inte har hänt – i målet att gärningspersonen inte varit framme hos målsäganden vid fallet och då fått blod på sig) måste behandlas med särskild försiktighet. HD tar dock ändå ställning till negativ bevisning i ett senare skede av domskälen. HD slår fast, utan att ange något värde, att gärningspersonen uppgett att han skadat sin knoge under sin bortovaro och att hans bil därför har undersökt i ett försök att hitta blod men att blod inte hittats. Det är också negativ bevisning om det tolkas som att det inte fanns blod i bilen och han har därför inte skadat knogen under bortavaron. HD anger som sagt inget värde men de anser det ändå så pass värdefullt att de ger omständigheten en helt egen punkt. Värt att beakta är också att punkten inte är belägen var som helst i domskälen, punkten är belägen under bevisningen som testas för åtalet. Utifrån HD:s presenterade metod och steg bör detta betyda att negativ bevisning, även om den ska behandlas med särskild försiktighet, åtminstone ska behandlas. För den som ska föra fram bevisning vore det därför klokt att föra resonemang och bevisning även i form av negativ bevisning. Detta då domstolen lär ta viss hänsyn till bevisningen.

HD fortsatte att dela. De som läst redogörelsen av målet vet att HD också delade på bevisningen i olika händelseförlopp. Vad exempelvis avser händelseförloppet före fallet framgick hur HD började med att orientera sig kring hur lägenheten varit uppbyggd, för att sedan värdera bevisfakta efter

bevisfakta. Dels för att utesluta alternativa hypoteser, dels för att söka klarhet i vilka avgörande slutsatser som kunde dras av bevisningen. Därefter framgick hur HD kommer till slutsatsen utifrån bevisfaktan samtidigt som de fyller på med bevisfakta av svagare styrka för att ge sina slutsatser ännu mera tyngd och köpkraft. HD:s sätt att värdera och presentera bevisning är både rimligt och pedagogiskt. Domstolar och övriga jurister har förmodligen fördel i att resonera och argumentera på samma eller liknande sätt.

Från ett händelseförlopp till ett annat testar HD sedan det för målet mycket känsliga händelseförloppet; målsägandens fall från balkongen. På samma sätt som för händelseförloppet före fallet värderar HD in bevisningen utifrån olika styrkor och argumenterar för att bevisningen är starka. Uppsatsförfattaren kan köpa HD:s dom, olika bedömare värderar bevisning olika. Personligen anser jag dock inte bevisningen tillräcklig och i de följande styckena tänker jag redogöra för hur jag ser på bevisningen.

I målet har HD haft att ta ställning till flera bevisfaktan. Ett av dessa bevisfaktum är experterna som uttalat sig om själva fallet. Ingen av dem har egentligen gett några klarheter, åtminstone utifrån vad som framgår av domen, mer än att någon form av kraftansträngning i sidled krävs. De kunde alltså inte ge några detaljer kring vilken kraft som behövdes. Av betydelse hade varit att veta om kraften går att skapa själv eller om det måste till att en människa slänger ut dig, och kanske även fråga sig vilken metod som når längst utifrån vikt hos målsäganden och styrka hos gärningspersonen. Förmodligen var den typen av bevisning onödig då jämförelsepunkten ändå måste vara hur långt målsäganden kunnat komma genom egen kraft.

Hur som helst kan flera rimliga hypoteser dras utifrån experternas utlåtanden. Gärningspersonen kan ha kastat henne, men då bör gärningspersonen inneha viss styrka för att dels lyfta målsäganden (ju mer hon väger desto mer styrka krävs), dels även slänga henne. Tänkbart är också att en person på väg att bli slängd ut från en balkong kämpar emot och inte bara "accepterar sitt öde". Tänkbart har målsäganden i en sådan situation gjort motstånd och då krävs ännu mer styrka från gärningspersonen. Det är dock också tänkbart att målsäganden varit mycket svag av det fysiska våld som hon tillfogats innan fallet. Ett andra tänkbart scenario är att målsäganden slängt ut sig själv från balkongen. Ett tredje att hon hotat med att slänga sig själv och sedan trillat. Ett fjärde tänkbart scenario är att gärningspersonen lyft henne över balkongkanten för att skrämma/hota henne och sedan olyckligtvis tappat henne. Det fjärde alternativet bör dock föranledda att gärningspersonen döms för försök till mord genom likgiltighetsuppsåt – ju mer fysisk styrka som krävts desto större bör sannolikheten vara för att ett likgiltighetsuppsåt för scenariot är för handen. Oaktat de olika scenarion som presenterats ovan

sätter bevisningen från experterna, enligt mig, inget nytt ljus över händelseförloppet.

HD går vidare med att analysera målsägandens berättelse. Märkligt nog kommer HD också fram till att målsäganden ”med stor sannolikhet hamnade längre ut från balkongen än vad hon skulle ha gjort om hon hade fallit rakt ner från denna, vilket HD menar stöder hennes berättelse om att hon före fallet burits av gärningspersonen och att han roterat henne på sin axel väl ute på balkongen.

Självklart föreligger stor sannolikhet för att en person hamnar längre ut om hon faller i lutning än om hon faller rakt ner. Experterna har uttalat att det krävs ”viss kraftansträngning” för att en person ska falla två meter ut från balkongräcket om det varit tal om en fallhöjd på cirka 13 meter. Det har inte uttalats av någon av experterna om ”viss kraftansträngning” går att skapa själv från målsäganden, antingen genom misstag eller genom att trycka sig ut från kanten. ”Viss kraftansträngning” är i linje med alla fyra alternativa händelseförlopp som angetts i andra stycket ovan.

Bevisfaktan i form av blodet på gärningsmannens kläder kan ha tillkommit genom att han misshandlat henne innan fallet. Detta oaktat vad gärningspersonen sagt och oaktat om vittnena sett att han burit på målsäganden eller ej när hon legat nere på altanen. HD slår själva fast i domen att det inte går att klargöra hur pass allvarlig misshandeln varit men att det är utom rimligt tvivel ställt att det varit tal om en misshandel. Ju allvarligare misshandeln varit desto mer blod bör tänkbart ha överförts från målsäganden till gärningspersonen. Vad vittnena sett och inte sett är i form av negativ bevisning och den beviskraften har HD mer eller mindre redan uttryckt som låg; ”särskild försiktighet”, av rimliga skäl. Dessutom säger HD att gärningspersonen haft hudavskrapningar på armarna. Dessa kan ha uppstått i samband med att han under misshandeln dragit henne i håret eller genom att målsäganden försökt klamra sig fast på honom när hon föll från balkongen med eller utan gärningspersonens hjälp. Vidare är det fullt tänkbart att målsäganden under misshandeln skrikit och att gärningspersonen fört hennes blodiga ansikte mot sin vänstra axel för att tysta hennes skrik. Det finns flera tänkbara moment. Helt klart är dock att blodet på hans kläder knappast kan föra i bevisning att han knuffat eller kastat ut henne från balkongen. Bevisningen är inte bara indirekt med ett steg, den är indirekt med två steg då ett balkongkast typiskt sett inte bör föranleda blodspår. Hudavskrapningarna är det emellertid lite annorlunda med, men det är oerhört viktigt att dessa bevisfaktum inte blandas ihop. Dessa är två helt skilda bevisfaktum som ska testas var för sig antingen i form av separata bevisfaktum eller som deltema i en kedja, vilket förmodligen HD också gjort.

Vidare bör vad gäller målsägandens berättelse beaktas att det av tingsrättens dom framgått följande. ”Först trodde hon att fallet måste ha föranletts av en olyckshändelse, men sedan började hon minnas vad som hänt och när minnena vuxit sig starka insåg hon vad som skett och att det inte hade varit en olycka”. Vidare framgår också att hon vid ett tidigare förhör sagt att hon hoppade från balkongen, men att hon inte var klar och vid fullt medvetande under tiden och haft den högsta tillåtna dosen morfin vid den tiden. Hon hade även sagt andra konstiga saker vid den här tidpunkten. Slutligen ska också observeras att vissa ledande frågor verkar ha ställts under utredningens gång och att hennes minnen kommit tillbaka successivt samtidigt som hon haft kontakt med personer som kan ha påverkat hennes minne. Det bör också erinras att målsäganden endast lämnat ett fåtal uppgifter om händelsen omedelbart innan hon föll och att viktiga delar i händelseförloppet saknats. Att hon minns att gärningspersonen burit henne på axeln ut till balkongen och sedan roterat henne bör mot bakgrund av hur utredningen haft sin gång därför beaktas med mycket stor försiktighet. Allt annat vore att ta risker som åtminstone Gregow inte tycker är rimliga att ta i en bevisvärdering, särskilt vad gäller partsberättelser och särskilt då det i fallet verkar finnas omständigheter som kan innebära att situationen i själva verket varit annorlunda.

Jag menar genom ovan anført att HD överskattat betydelsen av expertbevisningen, blodet på kläderna och målsägandens berättelse knutet till bevisemat att gärningspersonen slängt eller knuffat ner henne från balkongen. Den bevisning HD ansett som starkast i målet lämnar dessutom för många rimliga alternativa händelser för att en fällande dom ska vara för handen. En annan sak som varken talar mer för eller emot någon av hypoteserna är vittnesmålet från grannarna som bott våningen ovanför gärningspersonen och målsäganden. I vilken jag menar HD hamnar helt fel.

Att grannarna hört arga och höga röster, ett **kraftigt** ”springande” och stampande **från mer än en person**, ett skrik samt ett **kraftigt** ljud från plåten i balkongsidan och att **ljuden förflyttats** från hallen, genom köket och ut på balkongen menar jag bland annat fråntar sanningshalt från målsäganden. Varför har grannarna hört kraftigt ”springande” från mer än en person om gärningspersonen lyft henne på sin axel och burit ut henne på balkongen där han roterat henne? Om det gått till så som målsäganden sagt bör det kraftiga ”springandet” kommit från endast en person? I stället kunde HD resonerat enligt följande: Om målsäganden sprungit mot balkongen, så som gärningspersonen sagt, är det tänkbart att ett kraftigt ljud från plåten hörs om hon springer in i plåten samtidigt som hon tar sats för att hänga sig ovanpå räcket. Målsäganden har knappast tänkt på inbromsningen om hon sprungit mot balkongen med syftet att skrämja eller hoppa. Det är också rimligt att skriket som hörs i samband med kraftiga ljudet kommer från att

gärningspersonen försöker få henne att ta sig ner från balkongräcket in på balkongen. Skriket kan också ha varit i form av gärningspersonen uppviglat målsäganden till att hoppa. Att ljudet varit kraftigt från balkongplåten menar jag vara i linje med att någon springer in i plåten. Givetvis är omständigheten även förenlig med att målsäganden hängt på räcket och slått knäna i plåten samt med att gärningspersonen, i samband med att han slänger ut målsäganden, träffar plåten med exempelvis sitt knä eller sin höft. Förutom att skapa mer frågetecken vad gäller målsägandens berättelse och dess tillförlitlighet avseende att han burit henne ända till balkongen på sin axel och där roterat henne, anser jag att bevisningen inte tillför ens ett litet, helt obetydligt, värde till bevisningen som avser att gärningspersonen fysiskt haft med fallet från balkongen att göra.

SMS-trafiken ansåg HD som värd att beakta i inledningen. Från SMS-trafiken som HD redogör för framgår att förhållandets fortsatta existens ifrågasätts, att målsäganden hatar vad han gör och att gärningspersonen gått ut skamsen talar för flera möjliga förklaringar. Målsäganden kanske skrivit det för att han slagit henne och sedan gått ut. Målsäganden kan ha skrivit det för att hon ansett att han varit otrogen. Av tingsrättens dom framgår dock att Målsäganden inte visste om hon skrivit sina SMS på grund av att han varit otrogen, men hon trodde inte det då hon inte hade skrivit SMS om det varit så, utan i stället bara lämnat honom. Hon minns dock att hennes morbrors fru varit hemma hos dem för att lämna en present till deras son dagen innan händelsen och att gärningspersonen då också gett en gåva till henne för hennes dotters räkning. Gärningspersonen har menat att målsäganden frågat honom om hon varit tänd på morbrorns fru och att hon fått för sig att han velat ha sex med henne. Gärningspersonen har vidare sagt att han gett henne gåvan för att vara snäll och visa uppskattning. Målsäganden hade anklagat honom för otrohet även tidigare och inte uppskattat att han haft bra kontakt med sina kvinnliga kollegor. Vilket värde som går att härleda från SMS-trafiken i riktning för att han kastat målsäganden från balkongen är svårförklarligt.

Givetvis anser inte HD att bevisfaktumen var för sig ger tillräckligt stöd till att gärningsmannen försökt beröva målsäganden livet. HD anser i stället att bevisningen sammanvägd uppfyller beviskravet. Det är möjligt att det gör det, som tidigare nämnt kommer det bero mycket på vilken bedömare som tillfrågas. Det bör dock påpekas att det enda i bevisningen som ger direkt koppling, eller åtminstone nästan direkt koppling till själva fallet från balkongen, är målsägandens uppgifter om att han roterat henne på balkongen. Men till och med det bevisfaktumet saknar direkt koppling till att gärningsmannen ska ha knuffat eller slängt henne från balkongen, men det får ändå anses vara väldigt nära en direkt koppling. All övrig bevisning är emellertid indirekt och svag till bevisystemat "försökt beröva henne livet genom att knuffa eller slänga ner målsäganden från balkongen". Att bevisningen är

svag framgår inte minst av alla rimliga alternativa händelseförlopp som finns att tillgå och som dessutom inte säger emot bevisningen. Frågan är dock huruvida dessa varit rimliga.

Gärningspersonens förklaring var att målsäganden själv ramlat från balkongen, antingen medvetet eller omedvetet. Gärningspersonens berättelse i övrigt saknar sanningens prägel. Men som HD själv är inne på har tilltalad inte bara rätt att tuga, han har också rätt att ljuga, särskilt om han vill dölja övrig brottslighet. Att gärningspersonen misshandlat målsäganden finns det mycket stark bevisning om, men gärningspersonen har valt att dölja denna händelse. Det är inte helt otänkbart att gärningspersonen valt att dölja denna händelse för att han upplevt att ett erkännande om misshandel strax innan att den misshandlade faller från balkongen indirekt kommer innebära ett erkännande av att han även slängt henne från balkongen, vilket kanske inte rimmade med det verkliga händelseförloppet. Det är också möjligt att han efter misshandeln uppviglat henne till att begå självmord och att han därför upplevt att han haft ännu mer anledning att ljuga. Gärningspersonen har i ljuset av bevisningen dock ljugit och berättelsen som avser händelseförloppet före fallet kan avfärdas. De alternativa hypoteser han framför om händelseförloppet strax innan och vid fallet kan dock inte avfärdas hur som helst, särskilt inte med tanke på att domstolen har en plikt att själv resonera kring alternativa händelseförlopp utifrån det utrymme som utredningen, eller frånvaron av mer utredning, ger för handen. Inte heller kan de avfärdas då det han sagt i övrigt åtminstone är sannolikt. Högsta domstolen har testat gärningspersonens hypoteser, de viftar dock bort dessa med att händelseförloppet är ”svårförklarligt” och alltså inte rimligt.

Jag kan inte tolka HD:s resonemang på annat sätt än att de menat att det med utredningen som legat till grund för deras bedömning inte kunnat anses att hypoteserna varit rimliga. Jag anser att HD menar att gärningspersonen haft till uppgift att föra bevisning om att självmordsförsöket eller självmordshotet, liksom gärningspersonens påstående, är rimligt i stället för svårförklarligt. Av detta följer att en hypotes inte bara ska ha stöd i utredningen för att vara rimlig och för att beviskravet inte ska anses uppfyllt. Även moment som inte är generella nog att falla inom domstolens allmänna erfarenhetssatser och som är svårförklarliga behöver föras bevisning om. Det menas att gärningspersonen dömts, trots att hypoteserna får anses vara i linje med bevisningen i målet, med anledning av att gärningspersonen och försvaret inte fört bevisning som gör det svårförklarliga självmordsförsöket mer förklarligt.

Det går att hålla med HD om att en generell ståndpunkt om självmord får anses vara att de är svårförklarliga, särskilt då självmordstankar och självmordsförsök får anses vara förknippade med inte små mått av komplexitet. En annan generell ståndpunkt, som dock förbises i målet, bör

vara att destruktiva förhållanden, vilket utredningen definitivt visar att det åtminstone stundtals varit tal om, kan vara farliga. Att destruktiva förhållanden kan vara farliga betyder under inga förutsättningar att de måste föra med sig tankar om självmord eller självmordsförsök. Gärningspersonen och hans försvarare borde dock inte ha utgått ifrån att HD, genom vad de känner till om världen, skulle köpa att "självmordsförsöket eller självmordshotet" varit rimligt. Försvaret borde i stället, utifrån uppgifterna som målsäganden lämnat, försöka visa att de alternativa händelseförloppen ändå kan vara rimliga nog för att föranledda tvivel. Exempelvis uppgifterna om att skilsmässa inte skulle tillåtas och uppgifter om tidigare misshandel signalerar för såväl känslor av hopplöshet som känslor av värdelöshet. Uppgifterna om svartsjuka tyder på kontrollbehov vilket kan signalera känslor av stress, skuld och i förlängningen även isolering. Dessa känslor kan sedan föra med sig självmordstankar och möjligen även självmordsförsök eller hot om det. Misshandeln strax innan fallet kan ha varit en trigger som väckt så starka känslor hos målsäganden att hon sprungit till balkongen för att antingen hota med att slänga sig ut och sedan av misstag ramlat eller att hon rentav inte orkat leva med gärningspersonen längre och sett ett självmord som enda utväg. Ett eller flera sakkunnigutlåtande från psykologer om det svårförklarliga självmordsförsöket hade möjligen påverkat utgången i målet. Att målsäganden inte kunnat minnas mycket av händelserna strax innan fallet och SMS-trafiken kort tid innan dess hade inte fört med sig att möjligheterna till annan utgång hade blivit mindre. Att flera självmord sker årligen, ungefär tre-fyra självmord om dagen, gör inte heller saken mindre sannolik.¹²⁹

Uppsatsen ger en bra utgångspunkt för bevisvärderingen och leder samtidigt i bevis hur komplex bevisvärderingen i brottmål är. De som har att bevisvärdera kan inte ens vara säkra på hur högt beviskravet faktiskt är. Jag skulle inte säga emot den som säger att beviskravet ligger på en sannolikhetsgrad om 98 % och inte heller den som säger 90 %, även deras uppfattning om 100 % kan ändå skilja sig åt. Avslutningsvis beskrivs HD:s bevisvärderingsmetod enligt min tolkning av den.

Bevisvärderingsmall, NJA 2015 s. 702:

1. Identifiera vilka bevisfakta som åberopats för gärningsbeskrivningen.
2. Sortera bevisningen som talar för åklagarens gärningsbeskrivning. Motbevisningen läggs i en separat hög som bör testas först om vid

¹²⁹ Jfr Folkhälsomyndigheten, Statistik om suicid, (Folkhälsomyndigheten, uppdaterad: 2022-09-06). Av statistiken framgår att det årligen dör omkring 1 200 personer i självmord. Vidare framgår att cirka sju procent per varje 100 000 kvinnor i åldersgrupperna 15 – 44 år begick självmord år 2021. Siffrorna får anses häpnadsväckande och möjligen även svårförklarliga.

eventuella steg 5. Bevisning av mindre betydelse kan utelämnas i början.

- a. Bevisningen ska sorteras dels i styrkor, dels i bevismedel.
 - b. Om rimligt, värdera först målsägandens berättelse och se vilka avgörande slutsatser som kan dras från den. Därefter kan forensisk bevisning värderas om sådan finns.
 - c. Motbevisning som kan föra ljus över bevisfakta som åklagaren åberopat bör värderas ihop med åklagarens bevisning.
 - d. Bevisfaktan i målet kan med fördel testas mot först en del av händelseförloppet och sedan en eller flera andra delar av händelseförloppet.
 - i. *Bevismedel ska brytas ner till mindre beståndsdelar för att söka efter slutsatser. Det kan sökas dels efter saker som hänt, dels efter saker som sannolikt inte hänt, detta för att komma till avgörande slutsatser. De olika beståndsdelarna och bevismedlen kan sedan sättas ihop för att avgöra vilka rimliga slutsatser som går att dra från dem, till exempel att det i lägenheten verkar ha använts fysiskt våld, jfr NJA 2015 s. 702.*
3. Värdera åklagarens bevisfakta mot bevisemat utan att beakta motbevisning som är annan än den typ som avses i steg 2c.
4. Om åklagarens bevisning inte är tillräckligt stark, frikännande dom. Om åklagaren uppfyllt beviskravet, vidare till steg 5.
- a. Rimliga alternativa hypoteser bör dock testas.
5. Bevisbördan har skiftat över på tilltalad som fått en förklaringsbörda. Bevisvärdera tilltalads eventuella motbevisning, berättelse och bevisning som stöder denna. Om motbevisningen fråntar tillräckligt värde, frikännande dom.
- a. Om alternativa hypoteser som har stöd i utredningen finns, men den är svårförklarlig, måste gärningspersonen föra bevisning så att den blir förklarlig och rimlig.
 - b. Om bevisning i steg 1 lagts åt sidan bör det i detta steg lämpligen prövas, särskilt om de talar i riktningen för friande dom.

Källförteckning

Offentligt tryck

NJA II 1943:1 den nya rättegångsbalken, s. 444–446, 452.

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk, II, motiv m.m., s. 377–379.

Litteratur

Dahlman, Christian, *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*, Upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 2018, s. 41, 51–54, 59, 64, 67f., 69f., 79, 82, 85–86, 98f., 113f., 127, 128f., 146, 195f., 240f., 319f.

Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande: en tematisk introduktion i allmän rättslära*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010, s. 23f.

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2015, s. 146, 197f.

Eklund, Hans & Lindell, Bengt, *Straffprocessen*, 1. uppl., Iustus, Uppsala, 2005, s. 416f.

Ekelöf, Per Olof (2010). *Rättegång H. 4* / Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam, Lars Heuman. Johanneshov: TPB, s. 15, 27–28, 34, 51, 58, 150, 153.

Granhag, Pär Anders, *Vittnespsykologi*, Studentlitteratur, Lund, 2001.

Gregow, Torkel, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, *SvJT* 1996 s. 509.

Lambertz, Göran, ”Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål”, *SvJT* 2009 s. 1.

Lindell, Bengt, *Sakfrågor och rättsfrågor: en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt = [Matters of fact and matters of law] : [a study of borderlines, differences and relationships between fact and law]*, Iustus, Diss. Uppsala : Univ., Uppsala, 1987, s. 223.

Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2003 [cit. Nowak, Oskyldighetspresumtionen], s. 32f., 195f.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21, 39.

Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk, Femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2021, s. 39, 48f.

Schelin, L. (2007). Bevisvärdering av utsagor i brottmål. Stockholm: Norstedts juridik, s. 90–95.

Walker, Lenore E., The battered woman syndrome, Fourth Edition., Springer Publishing Company, New York, 2017.

Westberg, Peter, Rättssäkerheten i brottmål: ifrågasatt av Justitiekanslern, Lunds domar akademi, Lund, 2007, s. 173, 176.

Övriga källor

Betaniastiftelsen, Nyberg, Ullakarin, Sorgen efter den som inte orkade leva, Närståendestöd efter självmord, (Stockholm: Betaniastiftelsen, n.d.), hämtad: 2023-05-01, länk: <https://betaniastiftelsen.nu/publikationer/sorgenefterden/>.

Folkhälsomyndigheten, Statistik om suicid, (Folkhälsomyndigheten, uppdaterad: 2022-09-06), hämtad: 2023-05-01, länk: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/att-forebygga-suicid/statistik-om-suicid/>.

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Jalloh mot Tyskland, dom den 11 juli 2006.

Othman mot Storbritannien, dom den 9 maj 2012.

Pham Hoang mot Frankrike, dom den 25 september 1992.

Salabiaku mot Frankrike, dom den 7 oktober 1988.

Telfner mot Österrike, dom den 20 mars 2001.

Högsta domstolen

Högsta domstolens beslut Ö 624–11.

Högsta domstolens dom i mål nr B 5952–21.
NJA 1980 s. 606.
NJA 1980 s. 725.
NJA 1986 s. 802.
NJA 1991 s. 83.
NJA 1998 s. 204.
NJA 2003 s. 323.
NJA 2003 s. 486.
NJA 2005 s. 405.
NJA 2009 s. 447.
NJA 2011 s. 638.
NJA 2012 s. 940.
NJA 2015 s. 405.
NJA 2015 s. 702.
NJA 2019 s. 347.
NJA 2022 s. 675.

Hovrätter

Hovrätten över Skåne och Blekinge dom i mål nr B 3468–12.
RH 2014:32.
Svea hovrätts dom i mål nr B 3203–21.
Svea hovrätt dom i mål nr B 11529–14.

Tingsrätter

Norrtälje tingsrätt dom i mål nr B 1110–14.
Södertälje tingsrätt dom i mål nr B 4003–14.